

Tampereen yliopisto

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

HEIJAS, TERHI: 'Oikeus, 'vapaus' ja 'julkinen valta' Suomen ja Venäjän
perustuslaeissa: oikeuslingvistinen kollokaatiotutkimus

Pro gradu – tutkielma, 91 s.

Käännöstiede, venäjä

tammikuu 2006

Tutkimuksessani tarkastelen oikeus, vapaus ja julkinen valta - lekseemien kollokaatioita Suomen ja Venäjän perustuslaeissa. Tutkimusmateriaalini olen rajannut molempien maiden perustuslakien toiseen lukuun, koska niissä käsitellään perus- ja ihmisoikeuksia.

Teoreettisena lähtökohtani olen käyttänyt oikeuslingvististä näkökulmaa. Oikeuslingvistiikka tarkastelee juridisen kielen kehitystä, ominaisuuksia ja käyttöä. Kollokaatioanalyysi tarjoaa aineistoa myös oikeusvertailuun, mutta siihen ei tässä työssä ole varsinaisesti rohjettu ryhtyä. Empiirisen tutkimukseen on käytetty Firthin (1957) kehittämää kollokaatiotutkimusmenetelmää, jossa tarkastellaan sanojen välisiä syntaktisia kenttiä. Firth kehittämää metodologiaa on laajemmin esitelty teoksessa (Benson & Benson & Ilson 1997) *The BBI combinatory dictionary of English: a Guide to Word combinations* –sanakirjassa, jossa kollokaatiot on jaettu kieliopilliseen ja leksikaaliseen kollokaatioon.

Kollokaatiometodin ja oikeuslingvistisen teorian esittelyn lisäksi tutkimuksen kolmannessa luvussa on katsaus suomalaiseseen ja venäläiseen juridiseen kieleen ja oikeuden ja kielen suhteeseen. Tutkimuksen johtopäätökset on esitelty luvussa viisi.

asiasanat: käännöstiede, oikeuslingvistiikka, kollokaatiot, venäjän kieli, perustuslaki, perusoikeudet

1. JOHDANTO	3
1.2 TUTKIMUSONGELMA JA HYPOTEESEIT	3
2. OIKEUSLINGVISTIIKKA	5
2.1. OIKEUSLINGVISTISET TUTKIMUSKOHTEET	5
3 JURIDINEN KIELI	7
3.1 MÄÄRITTELY	7
3.2. SUOMALAINEN JURIDINEN KIELI	9
3.3. VENÄLÄINEN JURIDINEN KIELI	13
3.4. OIKEUDELLINEN AJATTELUTAPA JA KIELI	15
3.5. NORMIT	18
4 KOLLOKAATIOT	23
4.1. KOLLOKAATIOIDEN MÄÄRITTELY JA JAOTTELU	23
4.2. ANALYYSI	27
4.3. TUTKITTAVAT LEKSEEMIT	30
4.4. OIKEUS-LEKSEEMIN KOLLOKAATIOIT	33
4.5. ПРАВО-LEKSEEMIN KOLLOKAATIOT	39
4.6. VAPAUS-LEKSEEMIN KOLLOKAATIOT	48
4.7 СВОБОДА-LEKSEEMIN KOLLOKAATIOT	51
4.8 JULKISEN VALLAN KOLLOKAATIOT	53
5. LOPUKSI	60
LÄHTEET	64
LIIITTEET	70
SUOMEN PERUSTUSLAIN 2. LUKU	70
VENÄJÄN FEDERAATION PERUSTUSLAIN 2. LUKU	75
PE3IOME	86

1. JOHDANTO

Maailmassa on nykyään harmittavan vähän turhaa tietoa

- Oscar Wilde

Pro gradu –työssäni tutkin perus- ja ihmisoikeuksia Suomen ja Venäjän perustuslaeissa oikeuslingvivistisestä näkökulmasta. Tarkastelukohteekseni olen valinnut kummankin maan perus- ja ihmisoikeuksia käsittelevien tekstien kollokaatioita. Olen lukenut sivuaineenani julkisoikeutta ja haluan yhdistää lopputyössäni pää- ja sivuaineissa oppimaani tietoa. Oikeuslingvistinen lähtökohta sopii tähän mainiosti.

Perus- ja ihmisoikeuksien merkitys on noussut tärkeäksi osaksi kansainvälistä politiikkaa ja suhteita. Perustuslakien, vaikka vain yhden osa-alueen, tunteminen on mielestäni erittäin tärkeää kääntäjälle ja tulkille, joka joutuu työssään kääntämään tai tulkkamaan yhteiskunnallisia tai poliittisia aiheita.

Tutkimusmateriaalina on käytetty molempien perustuslakien lisäksi oikeusteoreettista kirjallisuutta, perustuslakeja kommentoivaa kirjallisuutta ja artikkeleita eri julkaisuista.

Tutkimukseni toisessa luvussa tarkastelen oikeuslingvistiikkaa oppialana, juridista kieltä ja oikeudelliseen ajatteluun liittyviä peruskäsitteitä: oikeusnormien hierarkiaa, oikeudellisen ajattelun ja kielen suhdetta. Neljännessä luvussa esittelen kollokaatioteorioita ja tutkimusmenetelmäni.

1.2 TUTKIMUSONGELMA JA HYPOTEEESIT

Pyrin analysoimaan juridisessa kielessä usein esiintyviä kollokaatiota eli sanaluokkien tai niiden alakategorioiden välistä syntagmaattista assosiaatioiden joukkoa. Hypoteesina oletan, että kollokaatiot eroavat

toisistaan, koska venäjä ja suomi eivät ole sukulaiskieliä ja siten eroa syntyy jo kieliopillisista syistä. Kollokaatioteoriaa tarkastellaan lähemmin neljännessä luvussa.

2. OIKEUSLINGVISTIikka

Teoreettiseksi viitekehukseksi olen valinnut oikeuslingvistisen näkökulman. Oikeuslingvistisen tutkimuksen päämääränä on tarkastella juridisen kielen kehitystä, ominaisuuksia ja käyttöä (Mattila 1999a: 770). Oikeuslingvistiikan tutkimuskohteina voivat olla juridisen kielen sanasemantiikka, syntaksi, muoto-oppi, kielihistoria tai kielisosiologia (Mattila 2000: 35), toisin sanoen kaikki kielitieteen tutkimuskohteet.

Oikeuslingvistinen tutkimus on Suomessa vielä uusi ala, joten teoreettista viitekehystä on vaikea löytää. Rovaniemen yliopistossa on aloitettu hiljattain oikeustieteellisessä tiedekunnassa oikeuslingvistiikan opetus. Mielestäni oikeuslingvistiikka ei saa jäädä pelkästään tulevien lakimiesten 'yksinoikeudeksi', vaan se tarjoaa poikkitieteellisenä alana mahdollisuuden myös humanistille tutustua 'lakikielen kiemuroihin'

2.1. OIKEUSLINGVISTISET TUTKIMUSKOhteet

Mattilan (2000) mukaan oikeuslingvistisessä tutkimuksessa on keskeisessä asemassa sanasemanttinen tutkimus, koska juuri termistö on se alue, missä juridinen kieli poikkeaa eniten asiatyylisestä. Tämän tutkimusalan tärkein käytännön sovellutus on juridinen leksikografia, joka tuottaa oikeussanakirjoja. Syntaktisessa tutkimuksessa pääpaino on juridisen kielelle tyypillisten rakenteiden tutkimuksessa. Siinä tarkastellaan lauseiden pituutta, alisteisia sivulauseita ja tekstin luettavuutta. Morfologinen tutkimus ei ole ollut tärkeässä asemassa oikeuslingvistisessä tutkimuksessa, koska juridiikassa sen on katsottu olevan semantiikkaa vähemmän merkityksellistä.

Oikeuslingvistinen morfologia on keskittynyt yhdyssanojen tutkimiseen, koska juridista kieltä ovat vaivanneet monimutkaiset yhdyssanat.

Kielihistoriallisessa ja –sosiologisessa tutkimuksessa on selvitetty miten juridinen kieli on historian saatossa muuttunut ja mistä sanat ovat juridiseen kieleen lainautuneet (Mattila 2000: 35-36.).

Oikeuslingvistiikalla on läheinen suhde oikeuden yleistieteisiin, koska ilman oikeussosiologista kokonaiskuvaa ei voi ymmärtää lakikielen käyttötapoja. Usein oikeuslingvistisessä tutkimuksessa tutkitaan oikeustieteen termejä sanatasolla, kun taas oikeustieteen piirissä tutkitaan termien merkityssisältöjä (Mattila 2000: 36.).

Taustatieto näyttelee merkittävää roolia kaikessa tekstin ymmärtämisessä, mutta erityisesti taustatietoa vaaditaan erikoisalan tekstien ymmärtämisessä. Oikeustieteen alaan liittyvissä teksteissä on muihin tieteen aloihin verrattuna ymmärtämistä vaikeuttava tekijä: kussakin maassa oleva oikeusjärjestys ilmentää yhteiskuntatodellisuutta (Mattila 1997: 202-203.).

Mattilan (1999b) mukaan ranskalaisissa oikeuslingvistisissä tutkimuksissa on todettu, että juridisessa kielessä esiintyy paljon polysemiaa. Oikeusvertailua tekeväälle se tuottaa sen ongelman, että termin merkityssisältö on pääteltävä kontekstin perusteella. Termillä saattaa olla muitakin merkityksiä kuin vain se, joka on tutuin. Sisällöllisesti on oikeuslingvistiikan parissa erotettu kaksi polysemitapauksia: koherentti ja kaoottinen polysemia.

Koherentissa polysemitapauksessa termillä on useita toisiin läheisesti kytköksissä olevia merkityssisältöjä, jotka voivat olla hierarkkisia. Kaoottisessa polysemiassa sanan merkityssisällöt poikkeavat toisistaan paljon ja niillä ei näytä olevan mitään yhteistä keskenään (Mattila 1999b: 110.).

3 JURIDINEN KIELI

3.1 MÄÄRITTELY

Oikeustieteen alalla käytettävälle kielelle on monia eri nimityksiä ja se voidaan määritellä monella tapaa. Suppeamman määritelmän mukaan juridinen kieli (Kemppinen käyttää termiä *lakikieli*) on se kielenkäyttötapa, jota käytetään lakiteksteissä ja virallisissa säädöksissä, eli ns. säädöskieli. Laajemmin lakikieli voidaan määritellä yläkäsitteeksi, joka pitää sisällään kaikki oikeuden ja hallinnon eri aloihin kuuluvat tyyllilajit (Kemppinen 1999).

Lehto (1999: 119) käyttää termejä *juridinen kieli* ja *juridiset tekstit*. Juridinen kieli on erityiskieli, oma rekisterinsä, jossa pääpainon katsotaan perinteisesti olevan siinä mitä sanotaan, pikemminkin kuin siinä, miten viesti on ilmaistu tai kuka sen ilmaisee. Myös Mattilan (1997: 199 alav.) mielestä laajasti ymmärretyn lakikielen synonyymina voidaan käyttää termejä *juridinen kieli* tai *oikeuskieli*. Tällöin ilmaus kattaa hänen mukaansa säädöskielen lisäksi laajassa merkityksessä mm. tuomioistuimissa käytettävän kielen ja hallinnon kielen.

Työssäni aion käyttää termiä *juridinen kieli*, koska se on kattava yleistermi kaikille oikeustieteen alalla käytössä oleville tyyllilajeille. *Lakikieli* saattaisi antaa semanttisesti liian kapean kuvan oikeustieteen piirissä käytettävästä kielestä ja antaa lukijalle mielikuvan, että se kattaa vain säädöstekstit.

3.1.2 Yleiskieli ja erikoiskieli

Risto Haaralan (1981) mukaan erikoiskieli on kieli, joka perustuu yleiskieleen, mutta sisältää paljon yleiskielelle outoja sanoja ja ilmauksia. Sen on oltava yksiselitteistä, loogista, selkeää, ymmärrettävää sekä rakenteellisesti

virheetöntä (emt. s. 9-11.). Juridinen kieli ei ehkä kaikilta osiltaan sovi edellä mainitun määritelmään: sitä on yleensä pidetty vaikeaselkoisena.

Rakenteellisestikaan se ei ole virheetöntä, jos virheettömyytenä pidetään yksinkertaisia ja lyhyitä lauseita. Juridinen kieli sisältää yleensä vanhahtavaa kieltä sekä monipolvisia virkkeitä, joissa saattaa olla monta kiilalauseetta sisäkkäin (Iisa-Piehl 1992: 62-63). Tällaisia virkkeitä ei suomen kieliopissa pidetä suositeltavina, sillä kiilalauseita sisältävät virkkeet voivat olla vaikeaselkoisia.

Juridisen kielen perustana on asiattyli. Sen kielioppi ja sanasto ovat pääosin samat kuin yleiskielessä (Mattila 2000: 41.). Lehdon (1999: 120) näkemyksen mukaan taas juridinen kieli eroaa asiattylistä siten, että se sisältää erityissanastoa, lauserakenteet ovat huomattavasti pitempiä ja monimutkaisempia kuin yleiskielessä ja tyyli heijastaa oikeudellista ajattelutapaa. Erot yleiskieleen Lehdon mukaan johtuvat ennen kaikkea siitä, että juridisessa kielessä on päämääränä ehdoton täsmällisyys, johon pyritään jopa tyylin ja selkeyden kustannuksella (emt. s. 120.). Juridisessa kielessä ei saa olla tulkinnanvaraisesti tai moniselitteisesti ilmaistuja asioita (Kemppinen 1999: 365). Pesonen (1995: 35) toteaa, että lakitekstille ovat ominaisia kiinteät sanontatavat ja rakenteet. Juridinen kieli eroaa muista erikoiskielistä kohderyhmänsä perusteella: yleensä erikoiskieli on tarkoitettu suppealle ammattilaisten joukolle, mutta juridisen kielen välittämän viestin kohderyhmänä ovat toisaalta oikeustieteen ammattilaiset ja toisaalta juridiikkaan perehtymättömät maallikot (Mattila 2000: 41-42).

3.2. SUOMALAINEN JURIDINEN KIELI

Mattila (2000) listaa suomalaiselle juridiselle kielelle tyypillisiä piirteitä, joista tässä esittelen seitsemän. Mattila käyttää termiä *lakikieli* ja listaa abstraktisuuden ja persoonattomuuden yhdeksi tyylipiirteeksi.

1) Arvokkuus

Aikaisemmin kaikki juridiset tekstit olivat juhlavia sävyiltään, mutta nykyisin tavoitteena on käyttää yleiskielisiä ilmaisuja, ehkä perustuslakia ja korkeimman oikeuden tuomioiden loppulausemia lukuun ottamatta. Arvokkuus säilyi juridisessä kielessä sen takia, että sanonnat liittyvät kiinteästi säädöksiin, jotka olivat vuosikymmenien takaa.

2) Abstraktisuus

Abstraktisuus juridiseen kieleen syntyy siitä, että se määrittää oikeuksien ja velvollisuuksien suhteita, joita ei ole olemassa konkreettisesti. Sanaston tasolla abstraktisuus näkyy siinä, että verbejä käytetään vähemmän kuin yleiskielessä. Juridisessa kielessä adjektiivit useasti substantivoidaan.

3) Persoonattomuus

Persoonattomuus ilmentyy juridisessä kielessä siten, että siinä käytetään paljon passiivirakenteita. Passiivia käytettäessä tarkasteltava kohde nousee tärkeämmäksi kuin toimija.

4) Tautologia

Tautologiaa ei juridisessä kielessä karteta niin paljoa kuin yleiskielessä. Tämä johtuu siitä, että juridisessä kielessä tavoitteena on välittää viesti selvästi ja yksiselitteisesti ja termin vaihtaminen voisi merkitä ajatussisällön vaihtumista.

5) Lyhenteiden käyttö

Juridisessa kielessä käytetään paljon lyhenteitä, mikä vaikeuttaa tekstin ymmärrettävyyttä. Lyhenteiden käyttö selittyy sillä, että säädösten tai

viranomaisten täydelliset nimet voivat olla erittäin pitkiä ja niihin joudutaan viittaamaan jatkuvasti. Suomessa lyhenteitä ei luetteloida, vaan ne vakiintuvat käytön kautta.

6) *Tekstin jäsentäminen*

Säädöstekstien jäsentämisessä pidetään hyvänä periaatteena ns. 3-3-3 – sääntöä: pykälässä saa olla korkeintaan kolme momenttia, momentissa kolme virkettä ja virkkeessä kolme lausetta (Mattila 2000: 65).

7) *Lauserakenteet*

Yleensä erikoiskielessä termistön lisääntyessä kielen syntaksi yksinkertaistuu. Tämä ei päde juridiseen kieleen. Juridisen kielen virkkeet ovat pitempiä ja niissä on enemmän kiilalauseita kuin muissa erityiskielissä. Myös tekstin kappaleet ovat pitkiä. Tämä voi johtua siitä, että ennen tuomioistuinten antamat päätökset ilmaistiin yhdellä ainoalla virkkeellä, jossa saattoi olla kymmeniä lauseita (emt. s. 49-53).

Myös Lehto (1999) pitää persoonattomuutta juridiselle kielelle tyypillisenä piirteenä: tekstin tekijä tai hänen tyyliinsä jäävät taka-alalle. Lehdon mukaan juridista kieltä käytetään ”juridisissa teksteissä”. Tämän käsitteen ala on hänen mielestään laaja ja siihen voidaan katsoa kuuluvaksi kaikki asiakirjat ja tekstit, joilla luodaan jollekin oikeuksia tai velvollisuuksia. Kaikissa juridisissa teksteissä ei kuitenkaan välttämättä käytetä juridista kieltä (emt. s. 119.).

Suomessa lainsäädäntötyötä tekevien toimintaa on pyritty helpottamaan ja yhdenmukaistamaan kielellisiä vaatimuksia. Oikeusministeriön julkaisemassa Lainlaatijan oppaassa (1996) on annettu ohjeita sekä säädösten teknisestä rakenteesta että tekstin sisällöstä. Säädökset jakaantuvat pykäliin, pykälät voidaan ryhmitellä luvuiksi ja lukujen sisällä voidaan käyttää väliotsikoita selventämään jaottelua. Väliotsikoita voidaan käyttää myös lukujen sijaan. Lainlaatijan oppaassa annetaan myös ohjeita tekstin sisällöstä. Lakipykälien tulee olla sisäisesti loogisia, pääasiat pitää pystyä erottamaan helposti sivuseikoista ja säädöksessä olevista lisäehdoista. Myös samaa aihetta käsittelevien säännösten pitäisi olla lähekkäin (emt. s. 58-59.).

Perustuslakikomitea mietinnössään toteaa, että ”perustuslaissa käytävien ilmaisujen tulee olla juhlavampia kuin muissa laeissa, koska se on hierarkkisesti kaikkein ylimmällä tasolla lainsäädännössä”(KM2000: 75). Uutta perustuslakia kirjoittaessa on tietysti käytetty nykyaikaista kieltä, mutta useissa kohdissa on käytetty vakiintuneita ilmaisuja, koska on haluttu täten mahdollistaa lainsäädännön tulkintaperinteen jatkuvuus ja säilyttää omanlaisensa valtiosäädöksien kirjoittamistapa (emt. s.76). Tässä komitea on mielestäni hieman ristiriitainen, koska jos lakien pitäisi olla selkeitä ja ymmärrettäviä, niin juhlavat ilmaisut saattavat häiritä ymmärrettävyyttä.

3.2.1 Juridisen kielen vaatimuksia

Juridisen kielen avulla välillisesti säännellään yksilön tai yhteisön oikeusasemaa, joten sille on tämän vuoksi asetettu erilaisia vaatimuksia kuin muille erikoiskielille. Kivivuori (1980) listaa joukon tunnusmerkkejä, jotka hyvän lakitekstin tulee täyttää. Hän korostaa ymmärtämisen tärkeyttä: hyvä lakiteksti on ymmärrettävää ja se ymmärretään yhdensisältöisesti ja niin kuin lainsäätäjä on sen tarkoittanut. Sen lisäksi lakiteksti ilmaisee olennaisen, on täsmällistä ja edustaa hyvää kielikulttuuria. ”Hyvällä kielikulttuurilla” Kivivuori tarkoittaa, että lakiteksti on virheetöntä ja osoittaa tyylijatua (emt. s.12-13.).

Juridisen kielen käyttäjiä on joskus syytetty vanhahtavien tai ”kiemuraisten” sanontojen käyttämisestä. Apala-Arlander (1972) huomauttaa, että syy tähän voi löytyä voimassa olevasta lainsäädännöstä ja siinä käytetystä kielestä. Lainsäädäntö muuttuu hitaasti, ja jotkin lait saattavat olla vuosikymmenten takaa tai jopa 1800-luvulta, ja koska juridinen kieli on kieliassultaan konservatiivista, siksi uudempiinkin lakeihin on saattanut jäädä kielijäänteitä. Toisaalta lakeja kirjoitettaessa pyritään välttämään muoti-ilmauksia (emt. s.80-81.).

Tämän lisäksi vanhemmissa laeissa saattaa olla ruotsista lainautuneita lauserakenteita (Mattila 2000: 64). Suomenkielinen virallisaineisto ja

oikeustieteellinen kirjallisuus alkoivat syntyä 1800-luvun jälkipuoliskolla. Syynä tähän oli 1864 voimaan tullut asetus, jonka perusteella alioikeuksien toimituskirjat oli annettava kunnan pöytäkirjakielellä, joka suurimmassa osassa maata oli suomi. Tuon aikainen juridinen suomi oli melko huonoa, sillä suomea osaavaa virkamieskuntaa oli vähän (Pajula 1960: 201-202.).

Suomalainen virkakieli luotiin kääntämällä sanasanaisesti ruotsin kielestä, siksi ruotsin kieli hallitsi vielä 1900-luvun alussa juridista kieltä (Letto-Vanamo 1999: 25). Suomalaiseen lakikieleen on tullut ruotsin lisäksi myös vaikutteita keskieurooppalaisesta oikeustieteen kielestä (Kemppinen 1999:364). Tällaisena piirteenä voidaan pitää lakimieslatinasta suomalaiseen tyyliin tulleet pitkät virkkeet ja ns. juridiset pronominit; esimerkiksi *puheena oleva, edellä mainittu* (Mattila 2000: 65).

.

3.3. VENÄLÄINEN JURIDINEN KIELI

Varsinaista 'lakikieltä' tai 'juridista kieltä' ei venäjän kielessä ole määritelty, vaan se kuuluu osana käsitteen "virallinen asiatyyli" (*официально-деловой стиль*) alle. Käsitteelle lähin vastine suomen kielessä olisi joko 'asiatyyli' tai 'virkakieli'. Lobanova ja Slesareva (1988: 182) määrittelevät sen olevan "язык официального и делового общения". Sitä käytetään erilaisissa säädöksissä, laeissa, asiakirjoissa, liikekirjeissä jne.

3.3.1 Venäläinen asiatyyli

Venäläisen asiatyylin tyypillisiä piirteitä ovat:

- 1) 'määrämuotoisuus' (standartizovannost')
- 2) 'tarkkuus' (točnost')
- 3) 'velvoittavuus' (imperativnost')
- 4) 'persoonattomuus' (neličnyj harakter izloženiâ)
- 5) 'tekstin toteava sävy' (konstatiruûšij harakter izloženiâ)

(Lobanova ja Slesareva 1988: 182.).

Määrämuotoisuuden vaatimus aiheuttaa sen, että tekstissä käytetään erikoistermejä, sanastoa ja sanontatapoja. Venäläiselle asiatyyllille tyypillistä ovat myös tietyt prepositiot, joita käytetään vain asiatyyllissä.

Tarkkuus tuo asiatyylliseen tekstiin toistoa, koska synonyymien käyttö saattaisi synnyttää monitulkintaisuutta. Tiettyjen kieliopillisten rakenteiden mm. partisiippien ja gerundien käyttö pidentää myös virkkeitä. Ehtorakenteita (jos-niin) käytetään laajasti venäläisessä asiatyyllissä. Koska erilaisten tekstien pitää olla yhdenmukaisia, niissä käytetään konventionaalistuneita sanoja ja sanaliittoja.

Velvoittavuus on yksi venäläisen asiatyylin tyypillisiä piirteitä. Sitä ilmentävät mm. imperatiivisesti käytetyt verbin infinitiivimuodot, joita on huomattavan paljon tekstissä. Lauseissa käytetään paljon lyhyitä verbimuotoja

(esimerkiksi *должен, обязан, ответствен*) myös futuurissa (emt. s. 182-183.).

Asiatyyli on myös persoonatonta; toiminta on tärkeämpää kuin tekijä. Refleksiiviverbejä ja yksikön kolmatta persoonaa käytetään, kun halutaan korostaa tekstin tekijänä ryhmää yksilön sijasta. Rozental'inkin mukaan kolmannen persoonan käyttö tuo tekstiin objektiivisuutta ja huomio kiinnittyy tuolloin sisältöön (1994: 347-348). Ilmaisujen toteava luonne tulee käytettäessä tiettyjä verbejä. Ne säättävät tai määräävät (*устанавливать, регламентировать*) (Lobanova ja Slesareva 1988: 182-183).

Krylova (1979) kuvaa venäläistä asiatyyliä hieman toisin. Hän rajaa venäläisen asiatyylin tyypilliset piirteet kahteen: tarkkuuteen ja kielen standardisoituneisuuteen, mutta tarkastelee näitä asiatyylin piirteitä leksikaaliselta, morfologisella ja syntaksisella tasolla. Krylovan mielestä ei ole tärkeää, että asiatyyli on helposti ymmärrettävää, sillä tarkkuus on tärkeämpää kuin ymmärrettävyys (emt. s. 132.).

Leksikaalisesti asiatyyllissä on Krylovan (1979) mukaan paljon vakiintuneita sanaliittoja, ”asiatyyllisesti värittyneitä” sanoja ja sanaliittoja, vaikka muuten ilmaisu on neutraalia. Siinä on runsaasti termejä juridiikassa ja diplomatiassa käytetystä kielestä. Asiatyyllissä ei ole puhekielisiä tai murteellisia sanoja eikä emotionaalisesti värittyneitä ilmaisuja. Arkaismeja ja historismeja esiintyy. Nominieilla on yleensä paljon attribuutteja. Monet termit esiintyvät teksteissä kielellisinä vastakohtapareina, esimerkiksi oikeus-velvollisuus. Sanavalinnoissa päädytään sellaisiin ilmaisiin, jotka ilmaisevat lainsäätäjän tahdon (emt. 133-135.).

Asiatyylin morfologisia ominaisuuksia Krylova (1979) listaa mm. viittaussuhteisiin liittyvissä asioissa. Ihmisiin viitataan vain toimijoina tai ”roolihenkilöinä”, esimerkiksi vastaaja-kantaja. Toimijoista käytetään vain maskuliinimuotoja, vaikka tarkoitetaan naispuolista henkilöä (*свидетель Иванова* ’todistaja Ivanova’)(emt. 137.).

Venäläisessä asiatyylissä käytetään verbaalisubstantiiveja/substantivoituneita verbejä aktiivimuodossa olevien verbien sijaan: verbaalisubstantiivi + semanttisesti tyhjä verbi: *помогать* ⇒ *оказать помощь* 'auttaa' ⇒ 'antaa apua'. Myös kieltopartikkelia *не* voidaan käyttää prefiksinä. Verbeistä käytetään paljon infinitiivimuotoja. Tempuksista yleisin on preesens, jolloin velvoittavuus korostuu. Substantiivit toistetaan eikä niitä korvata pronomineilla, jotta välttyttäisiin mahdollisilta epätarkkuuksilta. Asiatyylissä esiintyy myös paljon moniosaisia nominikantaisia prepositioita (Krylova 1979: 137-139.).

Syntaktisesti venäläinen asiatyyli muistuttaa tieteellistä tyyliä. Tyypillistä sille on passiivirakenteiden laaja käyttö, mikä johtuu verbaalisubstantiivien laajasta käytöstä. Yksinkertaisissa lauseissa voi olla paljon rinnasteisia, pitkiäkin lauseenjäseniä. Yhdyslauseissa taas on monia kiilalauseita, joilla on alisteisia sivulauseita. Lauseiden sanajärjestys on suora ja noudattaa teema-reema –rakennetta. Ajanilmauksissa käytetään usein *no*-prepositiota prepositionaalien kanssa (mikä on nykyisessä yleiskielessä harvinaista) sekä nominikantaisia prepositioita. Genetiiviä käytetään substantiivisanaliittojen (субстантивные словосочетания) kanssa (Krylova 1979: 143-144).

3.4. OIKEUDELLINEN AJATTELUTAPA JA KIELI

Juridinen kieli ilmaisee tietynlaista oikeudellista ajattelutapaa ja oikeudellinen ajattelu tulee konkreettisimmin esiin oikeusjärjestyksessä, joka on Aarnion (1989: 27) mukaan "Yhteisössä voimassa olevien oikeussäännösten kokonaisuus". Mattila (1999b: 108) toteaa, että oikeusjärjestyksen käsitteistö on eri oikeuskulttuureissa muotoutunut historiallisen kehityksen seurauksena enemmän tai vähemmän omaleimaiseksi, koska oikeusjärjestys on abstrakti ilmiö, jolla ei ole vastinetta fyysisessä todellisuudessa.

Erikssonin (1999) mielestä taas oikeusnormit syntyvät useimmiten poliittisten kompromissien tuloksena ja siten oikeuskieli välittää useammin poliittisia,

taloudellisia tai yhteiskunnallisia kompromisseja kuin yhteiskunnallisia arvoja, vaikka oikeusjärjestelmiä hänen mukaansa pidetään yhteiskunnan arvojärjestelmien peilinä (emt. s.38-39).

Kivivuori (1980: 11) antaa juridiselle kielelle vielä merkittävän yhteiskunnallisen tehtävän: ”Lakiteksti on merkittävä osa yhteisönsä kielellistä kulttuuria. Jos yhteiskunnan virallinen kulttuuri harrastaa leimaavaa kielenkäyttöä, siirtyy tämä piirre osaksi yleistä kulttuuria”.

Kivivuori saa tukea ajatukselleen Apala-Arlanderilta (1972), joka toteaa, että yhteiskunnassa käytetty kieli ei pelkästään välitä ajatuksia, vaan myös ohjaa niiden suuntaa (emt. 74-75).

Kielelliset ilmaisut muuttuvat hitaammin kuin yhteiskunnalliset ilmiöt ja siten ’vanhentuneet’ ilmaisut eivät välttämättä kata muuttuneessa tilanteessa yhteiskunnallista ilmiötä (Apala-Arlander 1972: 74-75). Perustuslait ovat tarkoitettu pysyviksi laeiksi. Niitä ei yleensä muuteta kovin herkästi ja niiden muuttaminen on jo lainsäädännöllisesti tehty tietoisesti vaikeammaksi kuin alemman asteisten säädösten. Tämän takia perustuslaeissa pitäisi käyttää neutraalia ja objektiivista kieltä (KM2000: 70-75.).

3.4.1 Lakikielen termistön ongelmista

Gerard Gornun määrittelyn mukaan juridiset termit kuvaavat sellaista, minkä olemassaolo johtuu nimenomaan oikeusjärjestyksestä (jonka oikeusjärjestys itsessään perustaa ja järjestää tai mikä voidaan perustaa tai muodostaa vain oikeusjärjestyksen mukaisesti) (lainaus Mattila 2000: 46). Juridiset termit ovat abstrakteja käsitteitä, jotka ovat muodostuneet sellaisiksi pitkän historiallisen kehityksen tuloksena. Niillä ei ole ’fyysisiä’ vastineita todellisuudessa, kuten esimerkiksi tekniikan termeillä, jossa *iskunvaimennin* ei ole vain teknisesti määriteltävä termi ’heilahdusliikettä vaimentava laite (vars. moottoriajoneuvon jousitusjärjestelmässä)’ (SKP), vaan myös konkreettinen esine, jonka voi nähdä ja jota voi koskettaa (Mattila 1997: 108; esimerkki TH).

Kinnunen (1997) on samoilla linjoilla, että oikeuskäsitteitä on vaikea rajata tavalla, joka kattaisi koko ilmiön. Hän lainaa Paepcken ajatusta siitä, että oikeustieteen termit eroavat luonnontieteen tai tekniikan termeistä siinä mielessä, ettei niiden sisältöä voida rajata tarkasti. Syynä tähän on se, että niillä viitataan oikeudelliseen ilmiöön, joka ei ole selkeästi rajattava objekti. Lisäksi käsitteitä käytetään eri konteksteissa, jolloin niiden sisältö ei ole sama. (Paepcke 1983: *Rechtssprache und exaktheit*; lainaus Kinnunen 1997: 19.).

Kääntämisen kannalta myös vaikeuksia tuo se, että saman termin käsite eroaa kahden eri oikeusalan välillä jo saman oikeusjärjestyksen sisällä. Erilaiset oikeusjärjestykset (esimerkiksi säädännäiseen oikeuteen perustuva oikeusjärjestelmä vs. common law -järjestelmä) tuottavat vielä enemmän päänvaivaa (Lehto 1999: 122).

Esimerkkinä erilaisten oikeusjärjestysten välillä tapahtuvasta käännöstyön hankaluudesta voidaan mainita termin *asetus* merkityserot. ”Asetus on suomalaisessa oikeusjärjestyksessä oikeussäännöksiä t. hallintomääräyksiä sisältävä lakia alempi säädös, jonka presidentti t. valtioneuvosto antaa ilman eduskunnan myötävaikutusta” (SKP). ‘Asetus’ toisessa oikeusjärjestelmässä, esim. EU-oikeudessa, on aivan toisen tyyppinen, erilaisia oikeusvaikutuksia adressaatilleen tuova säädös.

Oikeustieteen termit saattavat myös olla yleiskielen sanoja, joiden tarkoite voi olla aivan eri kuin yleiskielessä esim. *perintö*. Terhi Solja (1992) on pro gradu -työssään tutkinut tuomioistuimien antamien päätösten ymmärrettävyyttä ja luettavuutta. Hänen mukaansa yleislainat tuskin aiheuttavat tavalliselle kansalaiselle vaikeuksia tuomioiden ja päätösten kielessä (emt. s.42.). Tästä olen eri mieltä, koska yleislainojen tarkoite juridisessa kielessä saattaa olla ja hyvin usein onkin etäänäntynyt alkuperäisestä yleiskielisestä tarkoitteestaan tai sille on yleiskielessä kehittynyt toinen merkitys tai termin merkitys on jommassakummassa kontekstissa laajentunut tai kaventunut. Maallikko ei välttämättä ymmärrä esimerkiksi mitä oikeusvaikutuksia käsitteellä kussakin

lainsäädäntöalan kontekstissa on..

3.5. NORMIT

3.5.1. Normi ja oikeusnormi

Normi on yleisesti määriteltynä sääntö, ohje tai malli (SKP). Normit ilmaisevat käyttäytymismalleja, joilla on kahdenlaisia tavoitteita: arvokkaaksi koettujen tavoitteiden saavuttaminen ja ei-toivottujen seurausten estäminen (Aarnio 1989: 62).

Oikeusnormi eroaa tavallisesta käyttäytymisnormista siten, että siihen liittyy aina, suorasti tai epäsuorasti viranomaisten vallankäyttöä ja sen takana on aina olemassa oleva toimeenpanokoneisto (tuomioistuimet, poliisi, yms.). Sen funktio on sama kuin muittenkin normien: ohjata käyttäytymistä.

Oikeusnormi on myös luonteeltaan abstraktinen, eli se sääntelee tietynlaisia tyyppitapauksia, jotka täyttävät tunnusmerkistön, ja se voi vain poikkeustapauksessa koskea yksittäistapauksia. Lisäksi oikeusnormin pitäisi koskea kaikkia, jotka kuuluvat sen soveltamisalaan, eikä sen voimassaolo voi olla lyhykestoinen tai mielivaltainen (Eli normi ei voi olla voimassa vain silloin kun esim. viranomaisen haluaa, se joko on voimassa tai se ei ole) (Aarnio 1989: 63-64.).

Oikeusnormin adresaatteina olevat yksityiset kansalaiset eivät ole yksilöitä, vaan he kuuluvat johonkin ryhmään tai esiintyvät jonkin ryhmän edustajina (Apala-Arlander 1972: 68-69).

3.5.2. Oikeusnormin perustyyppi

Oikeusnormin perustyyppi on käsky tai kielto (preskriptio), joka ilmaistaan yleensä imperatiivisella normilauseella (älä tapa). Normilauseen imperatiivisuus ei välttämättä ole sama kuin lauseen kieliopillinen modus. Indikatiivilauseet voivat myös olla imperatiivisia oikeusnormeja, sillä normi on normilauseen ajatussisältö. (Aarnio 1989: 65)

Oikeusnormissa on Aarnion (1989) mukaan aina kolme rakennusosaa: oikeustositäasia, pitämiselementti ja oikeusseuraamus. Seuraavassa kaaviossa on havainnollistettu oikeusnormin rakennetta (emt.s.66):

Oikeusnormi	Rakennusosa
Joka anastaa toisen hallusta irtainta omaisuutta	Oikeustosiakuvaus
on tuomittava	Pitämiselementti
vankeuteen tai sakkoon	Oikeusseuraamus

Taulukko 1 Oikeusnormin perusrakenne

3.5.3. Perustuslaki

Perustuslaki on laki, jossa on valtion järjestysmuotoa ja toimintaa sekä kansalaisten perusoikeuksia koskevat keskeiset säännökset (SKP). Jyränki (1989) määrittelee perustuslain olevan valtiollista järjestysmuotoa koskeva laki, jonka muuttaminen on vaikeampaa kuin tavallisen lain (emt. s. 24). Perustuslaki muodostaa kehyksen koko kansalliselle oikeusjärjestykselle: siinä on ilmaistuna ne oikeudelliset arvot, joille yhteiskunta ja oikeusjärjestys rakentuvat. Perustuslain tulee olla selkeä ja ymmärrettävä kaikille kansalaisille. Perustuslain tasoisilla säädöksillä säädetään valtion itsenäisyydestä sekä valtion rakenteiden ja yksilön oikeusaseman perusteista (KM2000: 23-24, 52.).

Perustuslakien kehittymiseen ja muuttumiseen nykyisen kaltaisiksi ovat vaikuttaneet monet tekijät mm. yhteiskuntafilosofiset suunnat, sosiaaliset ryhmät ja yhteiskunnalliset muutokset. Seuraavassa aion tarkastella lyhyesti perustuslakien historiaa ja niiden muotoutumiseen vaikuttaneita tekijöitä Suomessa ja Venäjällä.

Länsi-Euroopassa perustuslakien ydinsisältöä voidaan pitää varsin vakiintuneena ja yhtenäisenä. Perustuslakien sisältöön vaikuttaa kaksi asiaa: valtiomuoto ja ylimpien toimielinten vallanjako. Liittovaltiossa voi

perustuslaintasoinen sääntely olla yksityiskohtaisempaa kuin yhtenäisvaltiossa, sillä lainsäädäntövallan jako eri tahojen kesken voi edellyttää liittovaltiossa melko yksityiskohtaista sääntelyä (KM2000: 44.). Venäjän perustuslaissa perus- ja ihmisoikeuksia sääntelevässä toisessa luvussa oli huomattavasti yksityiskohtaisempia säännöksiä kuin Suomen perustuslaissa.

Yksilöiden perusoikeuksien määrittely muodostaa erittäin tärkeän osan modernia länsimaista perustuslakia, jollaisia molemmat tutkimuskohteet ovat. Perusoikeuksien sääntelyn laajuus vaihtelee maittain (KM2000: 52.).

3.5.3.1 Venäjän perustuslaki

Vuoden 1985 jälkeen Neuvostoliitossa tapahtuneet suuret yhteiskunnalliset muutokset, elokuun 1991 tapahtumat ja erityisesti Neuvostoliiton hajoaminen ja sen olemassa olon päättyminen, asettivat uudenlaiset vaatimukset perustuslaintasoisille säädöksille Venäjällä. Venäjä oli muuttunut federaation osasta itsenäiseksi, suvereeniksi subjektiksi.

Neuvostoliiton vuoden 1978 perustuslaki oli voimassa uuden perustuslain hyväksymiseen asti, mutta se muuttui monella tapaa vuosina 1989-1993: kommunistisen puolueen monopoliasema muuttui monipuoluejärjestelmäksi, valtaa siirrettiin keskusjohdolta paikallistasolle, vaalijärjestelmä uusittiin ja syntyi uusia valtiovallan elimiä. Ehkä tärkein muutos oli yksityisen omistuksen hyväksyminen. Uuteen perustuslakiin inkorporoitiin myös 22.11.1991 hyväksytty julistus kansalaisten oikeuksista ja vapauksista (Kutafin 1996: 50-51.).

Uuden perustuslain valmistelut kestivät kolme vuotta. Sitä valmistelemaan asetettiin presidentin alainen perustuslakikomitea, joka julkaisi ensimmäisen virallisen luonnoksen uudeksi perustuslaiksi marraskuussa 1990. (Kutafin 1996: 51.). Uusi perustuslaki hyväksyttiin 12.12.1993 kansanäänestyksellä, jossa sitä kannatti 54,4 % äänestäneistä. Se tuli voimaan 20.12.1993. Husan

(1995) mukaan kansanäänestyksen käyttäminen merkitsi suurta muutosta venäläisessä valtiokäytännössä (emt. s. 169). Uutta perustuslain tekstiä valmisteltiin kiireessä ja omalaatuisessa tilanteessa, jossa oli juuri käyty aseellinen konflikti presidentin ja parlamentin välillä (Čirkin 2000: 52).

3. 5.3.2. Suomen perustuslaki

Ennen 1.3.2000 voimaan tullutta perustuslakia Suomessa ei ollut yhtenäistä perustuslakia, vaan peruslakien katsottiin muodostuvan neljästä erillisestä perustuslaista: Hallitusmuodosta, Valtiopäiväjärjestyksestä, laista eduskunnan oikeudesta tarkistaa valtioneuvoston jäsenien, oikeuskanslerin sekä eduskunnan oikeusasiamiehen virkatoimien lainmukaisuutta (ns. ministerivastuulaki) ja laista valtakunnanoikeudesta (KM2000: 10.).

Suomeen oli autonomian aikana kehittynyt toimiva hallintojärjestelmä, joten 1917 itsenäisyysjulistus ei mullistanut hallintokoneistoa.

Itsenäisyysjulistuksen ohella senaatti antoi eduskunnalle esityksen hallitusmuodoksi, mutta sisällissodan ja valtiomuototaistelun takia saatiin hallitusmuoto hyväksytyä vasta 1919. Se oli monien kompromissien tulos: Suomesta tuli valtiomuodoltaan tasavalta, mutta myönnytyksenä monarkisteille presidentti sai laajat valtaoikeudet (Tyynilä 1992: 145-147.).

Vuonna 1928 säädettiin uusi valtiopäiväjärjestys, jossa ei ollut suuria muutoksia edelliseen verrattuna. Suomen perustuslait säilyvät lähes muuttumattomina 1980-luvulle asti. Niitä ei muutettu paljoa aineellisesti, mutta tulkintakäytäntö saattoi hieman muuttua (Tyynilä 1992: 147-148.).

1990-luvulla perustuslakeja on jouduttu uusimaan useasti. Syynä tähän on mm. nähtävä Suomen liittyminen ETA:an ja EU:un. Suuri muutos perustuslakiin oli 1995 tehty perusoikeusuudistus, jolloin hallitusmuodon II-luku uudistettiin. Tämän uudistuksen tavoitteena oli poistaa ongelmia, jotka johtuivat perustuslain vanhentumisesta (esimerkiksi se, että perusoikeudet olivat tarkoitettu vain Suomen kansalaisille; huomautus TH). Viime vuosikymmenellä tehdyt muutokset ovat vaikuttaneet myös presidentin

valtaoikeuksiin ja etenkin uuden perustuslain myötä parlamentarismi on Suomessa vahvistunut (KM2000: 34, 51-55.).

3.5.3.3 perustuslakien erot

Neuvostoliiton aikana Neuvostoliiton perustuslaissa oli kattavat säännökset perus- ja ihmisoikeuksista, mutta kuten Korkeakivi (1997) toteaa: säännöksiä oli riittävästi, mutta niiden implementointi (täytäntöönpano) oli ongelmallista. Perustuslaillisia oikeuksia kumottiin toisaalla lainsäädännössä alemman tasoilla säädöksillä. Suurin kuilu lain ja todellisuuden välillä oli ns. 'Stalinin perustuslain' (säädetty 1936) aikana (emt. s.8.). Feldbrugge (1993) toteaa, että valtio pystyi tehokkaasti estämään poliittisesti epäsuotuisaa käyttäytymistä (politically undesirable behaviour) esimerkiksi yksinkertaisesti siten, että se ei antanut välineitä sen toteuttamiseen. Esimerkiksi toisinajattelijoille ei annettu paperia teostensa painamiseen tai heiltä evättiin pääsy julkisuuteen (emt. s. 218.).

Toinen merkittävä ero ihmisoikeuksien suhteen oli, miten ihmis- ja perusoikeuskäsitykset erosivat kapitalistisissa ja sosialistisissa maissa. Sosialistiset maat korostivat ihmisoikeuksien tarkoittavan lähinnä taloudellisia, sivistyksellisiä ja sosiaalisia oikeuksia (ns. TSS-oikeudet), kun taas kapitalistiset maat perinteisiä vapausoikeuksia.

Erot perusoikeuksien määrittelemisestä johtuivat siitä käsityksestä, että kuka tai mikä määrittää yksilön oikeusaseman. Perinteisten vapausoikeuksien tunnustaminen olisi kaventanut valtion valtaa: sosialistimaissa vallinneen käsityksen mukaan yksilön oikeusaseman voi määrittää vain valtio (KRFK 1994: 41). Venäjän vuoden 1993 perustuslaissa tunnustettiin jo, että yksilö oli itsenäinen, valtion tahdosta riippumaton oikeussubjekti ja oikeuksiensa lähde (KKRF 1994: 53). Venäjän uusi perustuslaki pohjautuu sosiaalivaltiolliseen oikeusteoriaan, joka tuo velvoitteita myös valtiolle (Husa 1995: 170).

4 KOLLOKAATIOT

4.1. KOLLOKAATIOIDEN MÄÄRITTELY JA JAOTTELU

Kollokaatiot ovat Firthin kehittämä metodi sanojen välisten syntaktisten kenttien hahmottamiseen. **Kollokaatiolla** tarkoitetaan sanaluokkien tai niiden alakategorioiden välistä syntagmaattista assosiaatioiden joukkoa: todennäköisyyttä, että sana a tai b esiintyy jonkin sanan välittömässä läheisyydessä (Hakulinen & Ojanen 1976). Esimerkiksi verbi ‘syyllistyä’ voidaan SKP:n mukaan käyttää kollokaatorakenteissa: *Syyllistyä rikokseen, varkauteen, huolimattomuuteen tai liioitteluun.*

Ingo (1990) on omassa määritelmässään ehdottomampi: “kollokaatio on kahden tai useamman sanan vakioyhdistelmä, jossa toinen sana *automaattisesti* (kursivointi TH) edellyttää toisen sanan käyttöä” (emt. s. 297). Ingon määritelmää voi kritisoida sen ehdottomuudesta: kieli on sopimuksen varainen asia, joten mikään sana itsessään ei voi vaatia toisen sanan käyttöä yhteydessään, kielen puhujat päättävät sanojen käyttöyhteydet. Edellä mainittu tilanne olisi myös kielen uusiutumisen kannalta hyvin epäproduktiivinen.

Kollokaatioihin liittyy lähikäsite **idiomi**, jonka Hakulinen & Ojanen (1976) ovat määritelleet kielelle ominaiseksi ilmaukseksi, jonka merkitystä ei voi aina päätellä sen osien merkitysten perusteella. Idiomi on rakenteeltaan epäproduktiivinen; esimerkiksi ilmaisu ‘ottaa nokkiinsa’. Longmanin sanakirja määrittelee idiomin olevan määrätty joukko sanoja, joiden merkitys yhdessä on eri kuin yksittäisten sanojen.

Kollokaatiot ja idiomit eivät siis ole tyylikeinoja, joten niitä ei pidä sekoittaa **metaforaan**. Metaforisessa ilmauksessa käytetään kontekstiin sopivan ilmauksen sijasta kuvaannollista sanontaa (Hakulinen & Ojanen 1976). Juridisessa kielessä metaforia ei ole tai ei ainakaan pitäisi olla, koska juridisissa teksteissä käyttävän kielen määritelmässä on sanottu (ks. esim. Krylova), että sen tulisi olla tyyliiltään neutraalia. Metaforan on tarkoitus olla

alleviivaava ja korosteinen; kollokaatiota tai idiomeja ei kielen syntyperäinen puhuja välttämättä tiedosta. Toisaalta on muistettava ns. *kuolleet metaforat*, jotka ovat muuttuneet osaksi arkipäiväistä kielenkäyttöä, eikä niitäkään välttämättä tunnista metaforaksi. SKP määrittelee *metaforan* olevan: vertaukseen perustuva kielikuva (esim. ilmaukset *tuolin jalka; luonto itkee*).

Fraasi on taas itsenäinen puheenosa, joka on muodostunut enemmän tai vähemmän produktiiviseksi formulaksi (Hakulinen & Ojanen 1979).

Longmanin sanakirja määrittelee fraasin ‘joukoksi sanoja, jotka ovat kielipillisesti toisiinsa kytkeytyneitä, mutta eivät muodosta lauseketta (clause).

Kollokaation merkitys siis ymmärretään yksittäisistä sanoista, idiomien ei välttämättä. Toinen ero kollokaatioiden ja idiomien välillä on se, että yksittäiset idiomit voivat olla pysyvämpiä kuin kollokaatiot, joiden esiintymistiheys saattaa vaihdella kielen muuttuessa.

4.1.2. kollokaatioiden jaottelu

Benson & Benson & Ison (jatkossa lyhenne BBI) jaottelevat sanakirjassaan *The BBI combinatory dictionary of English: a Guide to Word combinations* kollokaatiot kahteen pääluokkaan: kielipillisiin ja leksikaalisiin kollokaatioihin. Kollokaatioiden ulkopuolelle he jättävät molemmissa kollokaatioryhmissä esiintyvät ns. **vapaat sanaliitot** (free combinations). Toisin kuin kollokaatiot, joissa esimerkiksi verbin syntaktinen kenttä on rajattu ja joka voi esiintyä vain määrättyjen sanojen kanssa, näissä ns. vapaissa sanaliitoissa sanat eivät toistuvasti esiinny yhdessä ja voivat liittyä vapaasti yhteen muitten sanojen kanssa, jos näin syntyvät rakenteet eivät ole kieliopin vastaisia (BBI: XV.).

4.1.2.1 Kielipillinen kollokaatio

BBI:n mukaan kielipillinen kollokaatio muodostuu pääsanasta (dominant word), joka voi olla substantiivi, adjektiivi, partisiippi tai verbi ja prepositio

tai muu kielioppirakenne kuten infinitiivi tai lauseke. Kieliopilliset kollokaatiot jaotellaan vielä kahdeksaan eri alaryhmään englannin kieliopin perusteella. Koska BBI:n käyttämä jako perustuu tiukasti englannin kielioppiin (eräs kategorioista on esimerkiksi *to* + infinitiivi), ei kieliopillinen kollokaatio ole relevantti tutkimuskohde, sillä se ei ole sovellettavissa tässä tutkittaviin kieliin (BBI: XV-XXVIII.). Toisaalta leksikaalisen kollokaation kategoriat eivät välttämättä sovi sellaisenaan sovellettaviksi suomen tai venäjän kieleen.

4.1.2.2. Leksikaalinen kollokaatio

Leksikaalisen kollokaation määrittelemisen on hankalampaa, sillä pääsanana määrittäminen on vaikeampaa kuin kieliopillisessa kollokaatiossa. Tämä kollokaatiotyyppi voi muodostua kuudesta eri tapauksesta, jotka ovat: verbi + substantiivi, adjektiivi + substantiivi, substantiivi + verbi, substantiivi + substantiivi, adjektiivi + adjektiivi tai adverbi + verbi.

Leksikaaliset kollokaatiot eivät yleensä (englannin kielessä) muodostu prepositioista, infinitiiveistä tai lausekkeista (clause). BBI:n tekijät eivät perustele, miksi edellä mainitut kieliopilliset rakenteet eivät voisi muodostaa kollokaatioita. Syynä tähän lienee se, että BBI:n tekijät ovat näin halunneet vetää rajan idiomien välille. Toisaalta kyse voi olla myös kielen rakenteesta johtuvista eroista

BBI jaottelee leksikaaliset kollokaatiot seitsemään eri alaluokkaan, joista tässä esittelen kuusi, sillä yhden kategorian luokittelua ei voi soveltaa suomen kieleen. L5 -> jossa kielen yksikkö on kytköksissä substantiiviin; BBI antaa tästä kollokaatorakenteesta vain yhdentyypin esimerkin (*of* + substantiivi) (BBI: XXXIII).

Olen rajannut tutkimukseni koskemaan kahta BBI:ssä esiteltyä kategoriata, jotka muodostuvat rakenteesta, joissa on verbi + substantiivi (tai pronomini) (BBI: XXX-XXXIII.). Ensimmäisessä kategoriassa kollokaatorakenne syntyy substantiivista ja verbistä. Verbin denontaatio on yleensä luomista (creation)

tai toiminnan aktivoitumista (activation) ja verbit ovat suurimmaksi osaksi transitiivisia. Tällaiset kollokaatiarakenteet ovat sattumanvaraisia ja ennalta arvaamattomia. Monet substantiivit ovat kollokaatiosuhteessa sellaisten verbien kanssa, jotka voivat viitata samaan toimintoon eri tekijän näkökulmasta; esimerkiksi verbi 'ampua' ⇒ Minä ammuin jäniksen. vs. Minua ammuttiin käsiaseella.

Toinen tarkasteltava kollokaatiokategoria muodostuu myös verbi + substantiivi –rakenteesta, mutta tässä tapauksessa verbi joko hävittää (eradication) tai mitätöi (nullification) substantiivin merkityksen. Juridisessa kielessä esimerkkeinä tällaisesta kollokaatiosta voisivat olla verbit 'riistää' ⇒ 'riistää varaus' ja 'лишить свободу'.

Muita BBI:n esittelemiä kollokaatiokategorioita, joita en käyttänyt tutkimuksessani, ovat seuraavat: kolmas leksikaalinen kollokaatiokategoria muodostuu adjektiivista ja substantiivista. Monissa tapauksissa useampi kuin yksi adjektiivi voi muodostaa sanaliiton saman substantiivin kanssa; esimerkiksi 'kahvi' ⇒ 'laiha kahvi' tai 'brasilialainen kahvi'. BBI:n mukaan englannin kielessä monia substantiiveja käytetään adjektiiveina (BBI: XXXIII.). Suomen ja venäjän kielessä taas tätä ilmiötä ei ole, vaan pikemminkin päinvastoin: adjektiiveja käytetään substantiiveina (ulkomaalainen, saamelainen, - русский, военный).

Neljäs kollokaatioryhmä ovat substantiivista ja verbistä muodostuneet sanaliitot, joissa verbin merkitys määräytyy lauseen subjektin mukaan: 'pommi räjähtää', räjähdys oli pommintekijän tarkoituksena hänen rakennellessaan pommia. Yksinkertaisimmillaan tämä kollokaatioryhmä tulee ilmi rakenteissa 'tanssija tanssii' tai 'kokki kokkaa'.

Viides kollokaatiojoukko koostuu rakenteesta adverbi + adjektiivi, esimerkkinä sanaliitto 'hyvin vakavarainen yhtiö'. Kuudes luokka muodostuu verbistä ja adverbistä. Tällaisia ovat esimerkiksi rakenteet 'syvästi rakastunut' tai 'laillisesti oleskeleva'(BBI: XXXIII.).

4.2. ANALYYSI

4.2.1. Tutkimusmenetelmästä

Tässä tutkimuksessa on materiaalista poimittu tutkimuksen kohteeksi suomenkielisen materiaalin pohjalta lekseemit ‘oikeus’, ‘vapaus’ ja ‘julkinen valta’ ja niiden venäjänkieliset vastineet, joita tutkin leksikaalisen kollokaation näkökulmasta. BBI tosin toteaa, että leksikaalisten kollokaatioiden määrittäminen on vaikeaa, koska niiden pääsanan löytäminen voi olla ongelmallista. Olen pitänyt edellä mainittuja lekseemejä kollokaatorakenteen pääsanana.

Lekseemejä ei ole valittu suoranaisesti frekvenssin perusteella siten, että ne olisivat yleisimmät lekseemit, joita materiaalissa esiintyy. Näihin lekseemeihin olen päättänyt yksinkertaisesti siksi, että ne ovat oikeustieteellisen termistön peruskäsitteitä. Kyseiset lekseemit esiintyvät materiaalissa useammin kuin kerran.

4.2.2 Materiaalin käsittely

Kaikista tutkimuksen kohteena olevista lekseemeistä on otettu viisi sanaa lekseemin kummaltakin puolelta:

Каждый	имеет	право	на	участие	в	культурной	жизни
--------	-------	--------------	----	---------	---	------------	-------

Taulukko 2 Pravo-lekseemin tutkiminen

Uskon- ja non	oman- tunnon	vapau- teen	sisältyy	oikeus	tunnustaa	ja harjoit- taa	uskon- toa
---------------	--------------	-------------	----------	---------------	-----------	-----------------	------------

Taulukko 3 Oikeus-lekseemin tutkiminen

Lekseemit ovat samassa virkkeessä ja myös niiden lemmat on otettu mukaan. Tämä tapa toimi hyvin suurimmassa osassa tutkimusaineiston materiaalissa. Ongelmallisia olivat tapaukset, joissa ennen tutkittavaa lekseemiä oli huomattavasti määreitä:

Каждый, кто законно находится на Российской Федерации, **имеет право** свободно передвигаться, выбирать место пребывания и жительства.

Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän turvaa, **on oikeus** välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon

Jos edellä mainitut virkkeet jaetaan siten, että 'oikeus' lekseemi on keskellä ja otetaan esimerkiksi viisi sanaa sen vasemmalta puolelta, niin tuloksena on:

hankkimaan	ihmisarvoi -sen	elämän	turvaa	on	oikeus
------------	--------------------	--------	--------	----	---------------

Taulukko 4 Esimerkki tutkittavasta lekseemistä

Tällaiset kollokaatiot olen eritellyt omaksi ryhmäkseen (ks. oikeus + verbi – kollokaatioryhmän alakategoria (4.5.2.1.3).

Tämän jälkeen materiaali on jaoteltu kahteen pääkategoriaan lekseemi+nomini ja lekseemi + verbi pääsanansa (oikeus/vapaus/julkinen valta) mukaan. Nämä kollokaatioryhmät on jaoteltu pienempiin alaluokkiin sen mukaan, mihin pääsana viittaa. Esimerkkinä lausekkeen *Государство гарантирует равенство прав и свобод человека и гражданина(...)* (VF PeL 19.2) analysointi. Jos otamme pääsanaksi 'право' ja katsomme sen lähellä olevat sanat, niin huomaamme, että se on osana ilmaisua *права и свободы человека и гражданина* 'ihmis- ja kansalaisoikeudet', joita on materiaalissa useita. *Права и свободы человека и гражданина* on taas toiminnan kohteena sille mitä *Государство гарантирует* 'valtio takaa'. Joten on perusteltua, että kyseinen lauseke on sekä julkista valtaa käsittelevässä kollokaatiokategoriassa että oikeutta käsittelevässä.

Olen jakanut kollokaatiot alaluokkiin, jos sama lekseemi on esiintynyt enemmän kuin kerran. Vain kerran materiaalissa olevat kollokaatiot ovat lueteltuina ryhmässä 'muut'. Sen jälkeen olen tutkinut, että sopivatko ne BBI:ssä mainittuihin kollokaatiokategorioihin.

Tutkimukseni lähtökohdaksi olen ottanut suomenkielisen materiaalin, jota vertaan vastaavaan venäjänkieliseen. Olen ensin analysoinut kummankin

kielen materiaalit erikseen ja vasta sitten suorittanut vertailua siltä osin kuin se on ollut mahdollista.

4.2.3 Tutkimuksen ongelmia

Suomen kielen kollokaatioista ei ole vielä tehty jaottelua (Ingo 2001), joten tutkimuksen tekemistä helpottavia ”työkaluja” oli niukasti. Venäjän kielen kollokaatioita on jaotellut mm. Apresjan, mutta hän tutkimuksessaan keskittynyt kaunokirjallisuuden tutkimukseen.

Suomen ja venäjän kollokaatioryhmien vertailua vaikeuttavat kielen erilaiset rakenteet, esimerkiksi prepositioiden kohdalla. Tämä on esimerkiksi nähtävissä kategoriassa ’olla oikeus /иметь право’, joka molemmissa kielissä oli frekvenssiltään suurin ryhmässä ’oikeus+verbi / право + verbi.

Venäjänkielisessä materiaalissa suurin yksittäinen alaryhmä olivat ilmaisut ’иметь право на ’ + nomini. BBI:n määritelmän mukaan leksikaalinen kollokaatio ei muodostu prepositioista, infinitiiveistä tai lausekkeista kuten edellä jo tuli mainittua.

Edellä mainitussa tapauksessa BBI:n tekijät ovat halunneet tehdä ”pesäeron” rektioihin. L1 BBI:ssä koostuu verbistä ja substantiivista tai prepositiolausekkeesta (s. xxx). Venäjän kielessä voidaan löytää identtinen tapaus, esimerkiksi *иметь право на возмещение* voidaan analysoida siten, että *право* kollokoit substantiivin *возмещение* kanssa, eli *право + возмещение*, jolloin prepositio *на* jätetään huomiotta, koska se kuuluu substantiivin *право* (kieliopilliseen) rektioon. Tässä mielessä ei venäjässäkään prepositioilla ole (leksikaalisia) kollokaatioita, mutta ne muodostavat pääsanansa (esim. *возмещение*) kanssa nominilausekkeen (*на возмещение*), joka kokonaisuudessaan kollokoit toisen sanan (esim. *право*) kanssa. Toinen kollokoitumahdollisuus on *право*-sanalla infinitiivin kanssa: *право (свободно) передвигаться* (Hannu Tommola 2006, sähköpostiviesti 10.1.2006.).

Tutkimusmenetelmän ongelmaksi nousi myös se, että leksikaalisen kollokaation pääsanana määrittäminen ei ole yksiselitteistä ja samat ilmaisut

saattaisivat kuuluvat moneen kollokaatorakenteeseen. Tällaisia tapauksia olivat esimerkiksi ilmaisu “vapauten sisältyy oikeus”, jossa pohdittavana kumpi näistä lekseemeistä ’vapaus’ vai ’oikeus’ olisi leksikaalisen kollokaation pääsanana. Vai olisiko tässä kysymyksessä kaksi eri kollokaatorakennetta. Tällöin oli kaksi vaihtoehtoa, joko yrittää määrittää kollokaatio ”kuka/mikä tekee mitä?” –kysymyksen avulla. Jos kävi ilmi, että kyseessä oli kaksi kollokaatorakennetta, niin olen toistanut ilmauksen myös toisessa kollokaatiokategoriassa.

Lähtökohtana olen pitänyt sitä, että samojen ilmaisujen toistaminen on perusteltua, koska tarkastelen kutakin kollokaatioryhmää pääsanana mukaan ja joidenkin ilmaisujen poisjättäminen sillä perusteella, että ne on jo mainittu jossain toisessa ryhmässä, olisi saattanut vääristää tutkimustuloksia. Tässä olisi ollut ongelmia jo esiintymiskertojen määrän laskemisessa. Tutkimukseni aikana tuli ilmi, että olisi ehkä tarvittu laajempi tutkimusaineisto, mutta kollokaatioiden vertailtavuuden takia oli parasta rajata tutkittavan sanaston aihepiiri yhteen selkeästi rajattavaan oikeudenalaan, ja materiaaliin, joka oli kirjoitettu alkukielellä. Käännettyjä tekstejä, esimerkiksi YK:n ihmisoikeuksien julistus, olisi ollut tarjolla.

Lisäksi ongelmallisia tilanteita aiheuttavat virkkeet, joissa pääsana viittasi moneen käsitteeseen; esimerkiksi ‘Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen’ (PeL 7.1). Olen laskenut näistä jokaisen omaksi tapaukseksi.

4.3. TUTKITTAVAT LEKSEEMIT

4.3.1 Oikeus ja vapaus lekseemien määrittelyt

Oikeus ja vapaus käsitteiden määritelmät oikeustieteellisessä kirjallisuudessa sivuavat toisiansa, joten on luontevaa käsitellä näitä lekseemejä yhdessä.

Kozlova ja Kutafin (1996) määrittelevät ‘pravo’ ja ‘svoboda’ käsitteet teoksessaan *Gosudarstvennoje pravo Rossijkoj federacii* seuraavasti:

Различие между понятием право и свобода в достачной мере условно (...) **Право** в большей мере предполагает для реализации последнего какие-то положительные действия, услуги со стороны государство или правомочия человека на участие в деятельности определенных общественно-политических хозяйственных структур (Kozlova & Kutafin 1996: 196-197.).

Свобода - в большей мере связано с характеристикой таких правомочий личности, которые очеркивают сферу его самостоятельности, защиты от вмешательства в его внутренний мир (Kozlova & Kutafin 1996: 196-197)

Suomalaisista lähteistä olen tukeutunut ‘oikeus’ ja ‘vapaus’ käsitteiden osalta Matti Ilmari Niemen teokseen *Hohfeld ja oikeuksien analyysit*:

(...) vapaus tarkoittaa samaa kuin sivullisen tai esivallan puuttuva kielto-oikeus, jolloin vastaavasti vapauden puuttuminen tarkoittaa samaan kuin kiellon alaisuudessa oleminen, eli toisella on oikeus; kiellon puuttuminen tarkoittaa samaa kuin vapaus. Edelleen vastaavasti oikeuden puuttuminen tarkoittaa samaa kuin toisen vapaus. Välillisesti, kieltojen kautta oikeus ja vapaus ovat näin ovat näin määriteltävissä toisiinsa nähden käsitteellisesti. (Niemi 1995: 23)

Tutkittavassa aineistossa vapauten puuttuva sivullinen voi olla lähinnä ‘esivalta’, sillä perustuslait eivät (yleensä) sääntele horisontaalisia oikeussuhteita vaan vertikaalisia. ‘Oikeus’ on siis edellä olevien määritelmien perusteella katsottava olevan lupa tai valtuutus julkiselta vallalta tehdä jotain, kun taas ‘vapaus’ koskee enemmän yksilön sisäistä maailmaa.

4.3.2 Julkisen vallan määrittely

Suomen perustuslain toisessa luvussa valtioon, sen viranomaisiin ja muihin valtiollisiin toimielimiin viitataan termeillä *julkinen valta* ja *viranomainen*.

Viranomaisen mainitaan tässä materiaalissa vain 12§:ssä, jossa siihen viitataan vain passiivisesti: “Viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi rajoitettu” (PeL 12:2 §)

Käsitettä ‘julkinen valta’ ei Suomen perustuslaissa määritellä ja muuallakin lainsäädännössä sen tarkoite määritellään aina lakikohtaisesti. Julkinen valta siis voi olla “toimielin” tai jollekin instanssille laissa määritelty toimivalta. Se on siis katsottava polyseemiseksi lekseemiksi. Mäenpää (2003) toteaa, että eri käyttöyhteyksissä ja oikeudenaloilla käsitteen sisältö voi vaihdella, joten sen täsmällinen määrittely on vaikeaa (emt. 121-123). Jos tarkastellaan hallinnollisessa sääntelyssä julkista valtaa toimintana, julkisen vallan käyttönä, niin silloin eri viranomaiset laissa määritellyn toimivaltansa puitteissa asettavat yksityiselle yksipuolisesti velvollisuuksia, kieltoja tai rajoitteita, mitkä koskevat yksityisen henkilökohtaista vapauspiiriä.

Toimijoina julkisen vallan elimiä käsitellessäni olen ottanut lähtökohdakseni hallintomenettelylain (598 / 1982) 3 §:ssä käytettyä määritelmää siitä, ketkä käyttävät julkista valtaa:

Viranomaisia, joissa tätä laki sovelletaan, ovat valtion hallintoviranomaiset, kuntien ja kuntainliittojen viranomaiset sekä kansaneläkelaitoksen ja Helsingin yliopiston toimielimet. Tuomioistuimissa lakia sovelletaan oikeushallintoasioiden käsittelyyn.

Tämä laki ei koske tasavallan presidenttiä. (...)

Asetuksella voidaan säätää, että tätä lakia on noudatettava hallintoasian käsittelyssä myös silloin, kun asian käsittely on itsenäisen julkisoikeudellisen laitoksen, julkisoikeudellisen yhdistyksen, valtioneemistöisen osakeyhtiön tai yksityisen tehtävänä. (Hallintomenettelylaki 598 / 1982.).

Julkinen valta’ on Suomen perustuslaissa toimijana (se velvoitetaan tekemään jotain). Vastaavaa kattavaa “sateenvarjotermiä” ‘julkinen valta’ ei venäläisessä materiaalissa esiinny, vaan kukin säännöksen kohdalla mainitaan erikseen ketä kyseinen säännös velvoittaa. Suomen perustuslain

venäjännöksessä *julkinen valta* on käännetty termillä *органы публичной власти*. Vastaavia viranomaisia, joita Venäjän federaation perustuslaissa on velvoitettu tekemään jotain ovat: *органы государственной власти*, *органы местного самоуправления*, *Российская Федерация*, *государство* ja *должностное лицо*. Venäjänkielisiä vastineita ei ole valittu kieliopillisin perustein, vaan sen mukaan mikä tai kuka on lauseen todellinen toimija.

4.4. OIKEUS-LEKSEEMIN KOLLOKAATIOIT

4.4.1. Oikeus + substantiivi

4.4.1.1 yhdyssanan osana

- vaali- ja osallistumisoikeudet
- oikeusturva
- perusoikeudet poikkeusoloissa
- perusoikeuksien turvaaminen

4.4.1.2 muut

- Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin
- Oikeus sosiaaliturvaan
- sivistykselliset oikeudet
- oikeus työhön
- oikeus perustoimeentulon turvaan

Yllä mainituissa ryhmissä on luokiteltu ne substantiivit, jotka liittyvät *oikeus*-lekseemiin. Molemmat ryhmät esiintyvät perustuslain väliotsikoissa, joten niitten semanttisia ympäristöjä ei voinut tutkia. Muut mahdolliset tähän ryhmään sopivat *oikeus*+substantiivit on jaoteltu verbin mukaan (esimerkiksi *oikeus elämään* (...) löytyy ryhmästä *jokaisella on oikeus*).

Suomen perustuslaissa on käytetty väliotsikoita kertomaan mitä kyseinen lakiteksti pitää sisällään, toisin kuin Venäjän perustuslaissa, jossa on vain mainittu pykälän numero. Suomen perustuslain otsikointi on huomattavasti ”lukijaystävällisempi” ja helpottaa perustuslain lukemista ja löytämään oikean

kohdan tekstistä.

4.4.2. Oikeus + verbi

4.4.2.1. OLLA + OIKEUS

4.4.2.1.1. Jokaisella on oikeus:

a) substantiivin kanssa:

- elämä
- henkilökohtainen vapaus
- koskemattomuus
- maksuton perusopetus
- välttämättömään toimeentuloon
- välttämättömään huolenpitoon

b) verbin kanssa:

Saada-verbin kanssa:

- tieto julkisesta asiakirjasta
- oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen (...) käsiteltäväksi
- asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja viivytyksettä
- toimituskirjat omalla kielellä

Muu verbi:

- lähteä maasta
- hankkia toimeentulonsa

4.4.2.1.2 Jokaisella Suomen kansalaisella on oikeus:

- (...) äänestää valtiollisissa vaaleissa
- (...) on oikeus äänestää kunnallisissa vaaleissa

4.5.2.1.3 muut mainitut adresaatit:

- maassa vakituisesti asuvalla ulkomaalaisella, joka on täyttänyt kahdeksantoista vuotta, on oikeus äänestää kunnallisissa vaaleissa

-jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon
-saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan

Tyypillisin verbi 'oikeus' lekseemin kanssa suomenkielisessä materiaalissa oli *olla*-verbi ja venäjänkielisessä *иметь* ('olla, omistaa'). Molemmissa kielissä verbejä käytettiin ilmaisussa *olla oikeus (johonkin) /иметь право (на что* tai verbi). Kummassakin kielessä 'oikeus' tässä kollokaatiossa 'omistetaan'; suomen kielessä tämä tulee lauserakenteesta (omistusrakenne) ja venäjässä verbistä.

Kummassakin kielessä on mahdollista käyttää 'jokaisella on oikeus' - lausekkeen kanssa joko verbiä tai substantiivia. Tässä ryhmässä suomenkielisessä materiaalissa käytettiin sekä verbejä että substantiiveja. Suomen perustuslaissa suoraan nominiin viitattiin vain neljä kertaa. BBI:n jaottelun 'olla'-verbiin liittyvä kollokaatio ei täyttäisi kollokaation tunnusmerkkejä, sillä 'olla'-verbillä ei ole rajattua sanajoukkoa, jonka yhteydessä se voisi esiintyä.

Suomen perustuslaissa ryhmässä 2.1.1. esiintyi muutamia verbejä useamman kuin kerran. Eniten esiintymiä oli ilmaisulla *jokaisella on oikeus saada*. *Saada* on SKP:n määritelmän mukaan jnk. oikeuden, mahdollisuuden, etuisuuden tms. tulemisesta jkn osaksi. Tätä verbiä käytettiin lähinnä viranomaisia koskevissa tai oikeudenkäyttöön liittyvissä, yksilölle etuja ja julkisen vallan toimintavelvoitteita rajoittavissa tapauksissa.

Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivassa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa (PeL 21§)

Asiakirjajulkisuuden osalta perustuslait eroavat harkintamarginaalin ja asianosaisuuden perusteella. Venäjällä on asianosaisella oikeus tutustua

asiakirjoihin, jotka ”koskevat välittömästi” hänen oikeuksiaan ja vapauksiaan (непосредственно затрагивающий, VF PeL 24.2), jos lailla ei ole muuta säädetty. Tämä jättää viranomaiselle harkintamarginaalia sen suhteen, että mitkä asiakirjat koskevat välittömästi kenenkin oikeuksia tai vapauksia. Toisaalta Venäjän perustuslain 41 §:n 3 momentti rajoittaa tätä virkamiehen harkintavaltaa, sillä sen mukaan voi virkamies joutua edesvastuuseen tapauksissa, joissa tietojen salailu voisi vaarantaa ihmisten terveyden tai elämän.

Suomen perustuslain mukaan taas kaikki viranomaisten hallussa olevat asiakirjat ovat julkisia, jollei julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla rajoitettu. Lisäksi vielä jokaiselle taataan oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta, joten julkisen vallan edustajalla ei ole mahdollisuutta käyttää harkintavaltaansa. Asianosaisella on vielä laajempi oikeus saada tietoa asiakirjan sisällöstä (ks. Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999).

Suomen perustuslain 19 §:ssä sosiaaliturvasta taataan jokaiselle oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon, jos henkilö ei itse pysty sitä hankkimaan. Venäjän perustuslain 39 §:n mukaan jokaiselle taataan sosiaaliturva (социальное обеспечение) tiettyjen sosiaalisten riskien minimoimiseksi. Huomattavaa on, että Suomen perustuslaki takaa perustoimeentulon kaikille – ei vain tietyille, laissa määritellyille ryhmille. Suomessa perustuslaintasoinen sääntely on tässä mielessä kattavampi kuin Venäjän. Sosiaaliset riskit, joita kummankin maan perustuslaki turvaa, ovat melko samanlaiset.

4.4.2.2 OIKEUS + KÄYTTÄÄ

- oikeudesta käyttää saamen kieltä
- viittomakieltä käyttävien oikeudet
- oikeus käyttää omaa kieltään

4.4.2.3 OIKEUS + KUULUA

- kuulua uskonnolliseen yhdyskuntaan
- olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan

- kuulua yhdistykseen #
- olla kuulumatta yhdistykseen #

Suomen perustuslaissa muita *oikeus*-lekseemin kanssa käytettyjä verbejä olivat *käyttää* ja *kuulua*. Kuulua -verbin tarkoitteena (ryhmä 2.3) oli olla jäsenenä yhdistyksessä tai olla mukana jossakin toiminnassa ja se liittyi yhdistymisvapauteen.

Ryhmässä oikeus + käyttää (2.2) *käyttää*-verbillä viitattiin kieleen. Kielen käyttöön viitattiin kahdella tavalla: ensimmäinen tapaus oli oikeus käyttää omaa kieltään (suomea tai ruotsia) tai saamen kieltä tietyissä viranomaisasioissa (PeL 17.2, 17.3) ja toisessa kielen käyttö oli ryhmän tunnusmerkkinä *viittomakieltä käyttävä* (17.3).

Venäjän perustuslaissa kieleen liittyvän oikeuden kohdalla oli verbistä 'käyttää' johdettu teonnimi, substantiivi *пользование* 'käyttö', jolla viitattiin oikeuteen käyttää äidinkieltään (родной язык) sekä oikeus valita kieli, jota käyttää opiskelussa, kasvatuksessa, taiteessa tai kanssakäymisessä (VF PeL 26.2). Suoranaisesti Venäjän perustuslaki ei välttämättä anna oikeutta suoraan käyttää oman kieltään viranomaisessa.

oikeus+ kuulua ryhmässä viitattiin yhdistymis- ja kokoontumisvapauteen. Tähän kollokaatioryhmään tässä kontekstissa liittyi substantiivi 'yhdistys' ja verbi 'kuulua'.

4.4.2.4 OIKEUS + TURVATA

- vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla
- oikeus käyttää tuomioistuimessa ja viranomaisessa omaa kieltään (...) ja saada toimituskirjansa tällä kielellä
- viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemisapua tarvitsevien oikeudet
- oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin (...) takeet turvataan lailla

Oikeus+ turvata ryhmässä käytettiin passiivimuotoa (epämääräispersoonaista) *turvataan* ja siihen liittyi substantiivi *laki*. Vastaavassa Venäjän perustuslaissa käytettiin ilmaisua *охраняется законом*.

4.4.2.5 OIKEUS + SÄÄTÄÄ

4.4.2.5.1 oikeus + voidaan lailla säätää

- tähän oikeuteen voidaan lailla säätää välttämättömiä rajoituksia
- lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi (...) välttämättömistä (...) toimenpiteistä
- perusoikeuksista voidaan säätää lailla sellaisia tilapäisiä poikkeuksia, jotka ovat välttämättömiä

4.4.2.5.2 oikeudesta + säädetään lailla

- ulkomaalaisen oikeudesta tulla Suomeen
- Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa #
- oikeudesta työllistävään koulutukseen

Suomen perustuslaissa oikeus + säätää + laki jakautui kahteen alaryhmään: *säädetään lailla*(ryhmä4.4.2.5.1) ja *voidaan lailla säätää* (ryhmä 4.4.2.5.2). Ryhmä sisältää lakivarauksen, jonka sananmukaisella tulkinnalla oikeudella ei olisi perustuslain suoma turvaa, koska silloin voitaisiin tavallisella lainsäätämisyjärjestyksellä rajoittaa jotakin yksilölle tai ryhmälle kuuluvaa oikeutta, joka saattaisi näin kumoutua.

Epämääräispersoonaisessa ("passiivissa") muodossa esiintyvän verbin *säädetään* merkityksestä voi kääntäjälle tulla vaikeuksia; onko kyseessä toteava (jossain on jo olemassa säännös) vai futuurinen (tullaan säätämään) ilmaus? Vastaus tähän ongelmaan on löydettävissä juridisen kielen määritelmistä, joiden mukaan lakikielen on oltava täsmällistä (esim. *Lainlaatijan opas* 1996: 121). Joten säädetään on siis katsottava toteavaksi, sillä viittaaminen epämääräiseen tulevaan tapahtumaan olisi epätasällistä. Suomessa on käytäntönä julkaista lakiin liittyvät asetukset yhtä aikaa niihin liittyvän lain kanssa, ja lakiteksteissä yleensä viitataan asiasta annettuun

asetukseen.

4.5. ПРАВО-LEKSEEMIN KOLLOKAATIO

4.5.1. право + substantiivi

4.5.1.1. Право и свобода

- Перечисление в Конституции Российской Федерации основных прав и свобод не должно толковаться как отрицание или умаление других общепризнанных прав и свобод человека и гражданина

- (...) гражданства иностранного государства не умаляет его

прав и свобод (...)

- (...) пользуются в РФ правами и несут обязанности наравне с гражданами РФ.

- Мужчины и женщины имеют равные права и свободы и равные возможности для их реализации.

4.5.1.2 право и свободы человека и гражданина

- В Российской Федерации признаются и гарантируются права и свободы человека и гражданина

- В Российской Федерации не должны издаваться законы, отменяющие или умаляющие права и свободы человека и гражданина.

- Перечисление в Конституции Российской Федерации основных прав и свобод не должно толковаться как отрицание или умаление других общепризнанных прав и свобод человека и гражданина.

- Основные права и свободы человека и гражданина неотчуждаемы и принадлежат каждому от рождения

- Осуществление прав и свобод человека и гражданина не должно нарушать права и свободы других лиц.

- Государство гарантирует равенство прав и свобод человека и гражданина (...)

- Права и свободы человека и гражданина являются непосредственно действующими (...)
- Наличие у гражданина Российской Федерации гражданства иностранного государства не умаляет его прав и свобод (...)

Suurin ryhmä право-lexseemin kanssa esiintyvistä substantiiveista oli право и свобода -ryhmässä, jota suomen kielessä vastaamassa 'oikeus' tai 'vapaus'; näistä kahdesta yksinään yleisemmin esiintyi oikeus. Esimerkiksi YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa on käytetty termiä *права человека*. Tätä voi pitää jo idiomina, esimerkiksi Hakulisen ja Ojasen määritelmän mukaan (ks. s. 24), joten jätin sen analysoimatta.

4.4.1.3 Право + защита

- Защиту от безработицы
- Государственная защита прав и свобод человека и гражданина в Российской Федерации гарантируется.

Каждому гарантируется судебная защита его прав и свобод

- Каждый вправе в соответствии с международными договорами Российской Федерации обращаться в межгосударственные органы по защите прав и свобод человека, если исчерпаны все имеющиеся внутригосударственные средства правовой защиты

Защита -lexseemiä oli käytetty useammin adjektiivin kanssa kuin yksinään.

Siihen liitetty adjektiivit olivat *государственная* ja *судебная*.

Suomenkielisessä materiaalissa vastaava termi *suoja* esiintyi vain otsikossa *omaisuuden suoja*.

4.5.1.4 право + ограничение

- Не подлежат ограничению права и свободы предусмотренные статьями (...)
- Ограничение этого права допускается только на основании судебного решения.

- Запрещаются любые формы ограничения прав граждан по признакам социальной, (...)

- в соответствии с федеральным конституционным законом могут устанавливаться отдельные ограничения прав и свобод (...)

Toiseksi suurin ryhmä право-lekseemin kanssa esiintyneistä substantiiveista oli *ограничение*. 'rajoitus', 'rajoittaminen', jota käytettiin vain kerran siten, että sen merkityksenä oli 'rajoittaa oikeuksia'. Jos näissä tapauksissa *ограничение* olisi korvattu vastaavalla verbillä, niin se sopisi BBI:n toiseen leksikaaliseen kollokaatioryhmään verbi + substantiivi, jossa verbi mitätöi substantiivin merkityksen. Ограничение-lekseemin merkityksenä oli estää oikeuksien rajoitukset. Venäjän perustuslaissa ei ollut mitään tiettyjä adjektiivejä tai verbejä, joita olisi käytetty ограничение -lekseemin kanssa. Suomen perustuslaissa oli rajoituksen kanssa käytetty adjektiivia 'välttämätön'.

4.5.1.5 право-lekseemi yhdyssanan osana

Lekseemi *право* esiintyi vain kahdessa tapauksessa yhdyssanan osana: *правосудия* ja *правонарушение*. Vastaavasti suomalaisessa lähdetekstissä *oikeus* esiintyi useastikin yhdyssanan osana, esimerkkeinä *oikeusturva*, *vaali- ja osallistumisoikeudet* ja *perusoikeus*. Syyn tähän voi löytää kielen rakenteista; suomen kielessä yhdyssanat ovat yleisempiä kielen rakenteita kuin venäjässä.

4.5.1.6 Muut substantiivit

- Право частной собственности охраняется законом.

- Право наследования гарантируется.

Права потерпевших от преступлений и злоупотреблений властью охраняются законом

- при предоставлении обвиняемому права на рассмотрение его дела судом с участием присяжных заседателей.

- Гражданин Российской Федерации может самостоятельно осуществлять в полном объеме свои права и обязанности с 18 лет.

- Забота о детях, их воспитание - равное право и обязанность родителей.

4.5.2. право + verbi

4.5.2.1. право + иметь на что

4.5.2.1.1 каждый имеет право

a) substantiivien kanssa

Жизнь:

- жизнь
- на неприкосновенность частной жизни

Тайна:

- личную и семейную тайну
- тайну переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений

Пользование:

- Каждый имеет право на пользование родным языком,
- и пользование учреждениями культуры

Возмещение:

- на возмещение ущерба, причиненного его здоровью или имуществу экологическим правонарушением
- возмещение государством вреда, причиненного незаконными действиями (или бездействием) органов государственной власти или их должностных лиц.

Muut substantiivit:

- свободу
- объединение
- труд в условиях, отвечающих требованиям безопасности и гигиены (...)
- вознаграждение за труд (...)
- отдых
- жилище
- доступ к культурным ценностям
- охрану здоровья
- медицинскую помощь
- благоприятную окружающую среду
- достоверную информацию о ее (окружающая среда)

состоянии

- образование
- участие в культурной жизни
- защиту своей чести и доброго имени

b) adjektiivivi свободный:

- на свободный выбор языка общения, воспитания, обучения и творчества.
- свободное использование своих способностей и имущества для предпринимательской (...)
- свободно искать, получать, передавать, производить и распространять информацию любым законным способом

Molemmissa perustuslaeissa on mainittu, että jokaisella on oikeus elämään. Venäjän perustuslaki (20.2 §) takaa oikeuden langettaa kuolemantuomio kaikkein raskaimmista rikoksista. Suomen lainsäädännössä kuolemanrangaistusta ei ole pidetty hyväksyttävänä rangaistusmuotona enää vuosikymmeniin.

4.5.2.1.2. гражданин Российской Федерации имеет право

a) verbin kanssa

Участвовать:

- в управлении делами государства (...)
- участвовать в отправлении правосудия

Muut verbit:

- собираться мирно (...)
- проводить собрания, митинги (...)
- право избирать и быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления (...)
- беспрепятственно возвращаться в Российскую Федерацию
- обращаться лично (...) в государственные органы и органы местного самоуправления

b) substantiivin kanssa

-(...)замену ее (военная служба) альтернативной гражданской службой

Ainoastaan Venäjän kansalaisille tarkoitetuille oikeuksille иметь право+
verbi

–ryhmässä käytettiin kaksi kertaa verbiä *участвовать* 'osallistua'. Tämä ei ole kollokaatorakenne, sillä *участвовать* – verbin käyttö on johdettavissa virkkeen semanttisesta ympäristöstä.

Venäjän perustuslain toisessa luvussa on enemmän oikeuksia, jotka on tarkoitettu vain Venäjän Federaation kansalaisille kuin Suomen perustuslain vastaavassa kohdassa. Suomen perustuslain mukaan äänestäminen valtiollisissa vaaleissa ja kansanäänestyksissä sekä maahantulo esteettä ovat oikeuksia, jotka on tarkoitettu vain Suomen kansalaisille. Suomen perustuslaissa ulkomaalaisiin viitataan vain kahdessa muussa pykälässä; joissa säädetään ulkomaalaisten oikeudesta äänestää kunnallisissa vaaleissa ja liikkumisvapaudesta. Lisäksi Venäjän perustuslaissa viitataan ulkomaalaisten lisäksi myös ”kansalaisuudettomiin” (лицо без гражданства), joita Suomen perustuslaissa ei mainita, vaan heihin viitataan yläkäsitteellä ’ulkomaalainen’.

4.5.2.1.3 ”vapautensa menettäneet”

a) осужденный за преступление

- пересмотр приговора вышестоящим судом (...)
- просить о помиловании или смягчении наказания.

b) Обвиняемый в совершении преступления

- рассмотрение его дела судом с участием присяжных заседателей в случаях (...)
- (...)пользоваться помощью адвоката (защитника) (...)

Lisäksi venäjänkielisessä materiaalissa viitattiin tuomioistuimessa syytettynä olevan oikeuksiin (осужденный за преступление) ja tuomittuun (Обвиняемый в совершении преступления). Suomen perustuslaissa viitattiin vastaavassa tapauksessa termeillä *vapautensa menettänyt* tai

vapaudenmenetys. Varsinaisesti rikoksesta syytettynä olevaan ei Suomen perustuslain toisessa luvussa viitata kertaakaan, vaan heidän oikeutensa tulevat esille epäsuorasti säännöksissä 7-8 § ja 20 §. Tähän on ehkä syynä se, että Suomen perustuslaissa ei haluta mennä yksityiskohtaiseen sääntelyyn.

Vastaavaa sateenvarjotermiä 'vapaudenmenetys' ei venäjässä aineiston perusteella ole, vaan vapautensa menettäneeseen viitataan käsitteellä, joka kertoo minkälaisesta vapauden menetyksestä on kyse (*задержанный, заключенный под стражу, осужденный за преступление, Обвиняемый в совершении преступления*). Lisäksi on huomattavaa se, että venäjänkielisessä aineistossa 'vapautensa menettänyt' on toimija, kun taas Suomen perustuslaissa viitataan toimintoon tai henkilöön passiivilauseessa.

Каждый задержанный, заключенный под стражу, обвиняемый в совершении преступления имеет право пользоваться помощью адвоката (защитника) с момента соответственно задержания, заключения под стражу или предъявления обвинения VF PeL 48.2

Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuimien. Muun vapauden menetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla (PeL 7.3)

4.5.2.1.4 Muut ryhmät, joiden oikeuksiin viitataan

- Каждый, кто законно находится на территории Российской Федерации, имеет право свободно передвигаться, выбирать место пребывания и жительства.
- Не имеют права избирать и быть избранными граждане, признанные судом недееспособными, а также содержащиеся в местах лишения свободы по приговору суда.
- Мужчины и женщины имеют равные права и свободы

Suurin Venäjän perustuslaissa olevista право + substantiiviryhmistä oli, kuten Suomenkin perustuslaissa, 'каждый имеет право + substantiivi' eli

'jokaisella on oikeus'. Jos право -lekseemi viittasi verbiin, niin sen kanssa oli adjektiivivi *свободный*. Nomini oli usein substantivoitunut verbi (esim. *участие, пользование*). Venäjän federaation kansalaisiin viitatessa käytettiin ilmauksen jälkeen verbiä useammin kuin substantiivia.

Иметь + право -ryhmässä oli huomattava, että sen tässä kategoriassa oli adresaattiryhmiä enemmän kuin suomenkielissä ryhmässä oikeus + olla. Oikeuksien suurimpana kohderyhmänä on molemmissa aineistoissa *jokainen /каждый*. Venäjän federaation kansalaisille tarkoitetut oikeudet olivat seuraavaksi suurin ryhmä venäjän perustuslain toisessa luvussa, kun taas Suomen perustuslaissa ei tullut mitään selkeää adresaattiryhmää, jotka olisi mainittu.

4.5.2.2. Право + признаться

- индивидуальные и коллективные трудовые споры (...)
- В Российской Федерации признаются и гарантируются права и свободы человека и гражданина

4.5.2.3. Право + включать

- (...)включая право на забастовку
- (...)включая право исповедовать индивидуально или совместно с другими любую религию или не исповедовать никакой (...)
- (...) включая право создавать профессиональные союзы для защиты своих интересов

4.5.2.4 Право + гарантировать

- Каждому гарантируется право на получение квалифицированной юридической помощи
- Право наследования гарантируется
- Государство гарантирует равенство прав и свобод человека и гражданина

4.5.2.5 Право + нарушать

- не должно нарушать права и свободы других лиц.

- Владение, пользование и распоряжение землей и другими природными ресурсами осуществляются их собственниками свободно, если это не наносит ущерба окружающей среде и не нарушает прав и законных интересов иных лиц.

4.5.2.6. Право + умалять

- Наличие у гражданина Российской Федерации гражданства иностранного государства не умаляет его прав и свобод
- В Российской Федерации не должны издаваться законы, отменяющие или умаляющие права и свободы человека и гражданина.

Venäjänkielisessä materiaalissa право + verbi enemmän kuin kerran esiintyvät verbit: *уменьшать, нарушать, гарантировать, включать ja признаться.*

Включать-verbistä käytettiin gerundimuotoa, joka yhdessä право -sanan kanssa muodosti kollokaation *включая право* 'sisältäen oikeuden'. Toisin kuin suomen kielen ilmaisu 'vapaus sisältää oikeuden', se viittasi edellisessä lauseessa kaksi kertaa право - lekseemiin ja vain kerran свобода-sanaan. *Уменьшать ja нарушать* -verbit voisivat teoriassa parhaiten sopia tutkittavasta aineistosta ВВІ:n toiseen, verbistä ja substantiivista muodostuvaan leksikaaliseen kollokaatiokategoriaan , jossa verbi mitätöi substantiivin merkityksen.

4.5.2.6. Muut verbit

- Перечисление в Конституции Российской Федерации основных прав и свобод не должно толковаться как отрицание или умаление других общепризнанных прав и свобод человека и гражданина
- Основные права свободы человека неотчуждаемы и принадлежат каждому от рождения
- Никто не может быть лишен права на рассмотрение его дела в том суде и тем судьей (...)

4.5.3 Вправе

4.5.3.1 иметь + вправе

- Каждый вправе иметь имущество в собственности, владеть, (...)
- граждане вправе иметь (...)

4.5.3.1 Muut verbit

- никто не вправе проникать в жилище против воли проживающих в нем(...)
- каждый вправе определять и указать свою национальную принадлежность
- каждый вправе защищать свои права и свободы (...)
- каждый вправе в соответствии с международными договорами Российской Федерации обращаться в (...)
- каждый вправе на конкурсной основе получить бесплатно высшее образование

Вправе-lekseemille sanakirjat (mm. Ožegov) antoivat merkityksen, että se tarkoittaa samaa kuin *иметь право*. *Вправе* esiintyi tutkimusmateriaalissa *иметь* –verbin kanssa, jossa *иметь* –verbi vastasi suomen *omistaa*-verbiä

Venäjän perustuslaissa on eritelty oikeus omistaa maata (35 §) ja muuta yksityisomaisuutta (36§), kun taas Suomen perustuslaissa on todettu, että ”jokaisen omaisuus on turvattu”. Omistusoikeutta koskevat säännökset ovat uutta Venäjän perustuslaissa, koska Neuvostoliiton aikana maan yksityisomistus oli kielletty.

4.6. VAPAUS-LEKSEEMIN KOLLOKAATIOT

4.6.1. vapaus + substantiivi

4.6.1.1. VAPAUS + MENETYS

- vapautensa menettäneen oikeudet
- rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää
- vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi
- vapaudenmenetyksen aikana (voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista

viestin salaisuuteen)

Vapaus + menetys esiintyi ”sateenvarjoterminä”, jonka tarkoituksena on kattaa kaikki mistä tahansa syystä yksilön vapauteen kohdistuva rajoittaminen.

4.6.1.2 YHDYSSANAT

- elinkeinovapaus
- kokoontumisvapaus
- liikkumisvapaus
- sananvapaus
- yhdistymisvapaus

4.6.1.3 MUUT

- uskonnon vapaus
- omantunnon vapaus
- henkilökohtainen vapaus

Vapaus suomenkielisessä materiaalissa näytti olevan usein yhdyssanan osana. Nämä edellä luetellut tapaukset olivat otsikoissa, joten niitten kollokaatioita ei voinut tutkia.

4.6.2. Vapaus + verbi

4.6.2.1. VAPAUS + OLLA

jokaisella on (-)vapaus:

- sananvapaus
- uskonnon ja omantunnon vapaus
- yhdistymisvapaus

on vapaus (määritelty adresaattiryhmä):

- Suomen kansalaisella ja maassa laillisesti oleskelevalla ulkomaalaisella on vapaus liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa

Olla-verbin kanssa esiintyvä vapaus-lekseemi oli useimmiten yhdyssanan

osana kuin yksinään. Jos verrataan oikeus-lexseemiin, niin voimme havaita, että 'oikeus' esiintyi suhteellisesti useammin yksinään kuin 'vapaus'.

4.6.2.2 (-)VAPAUS + SISÄLTYY

- yhdistymisvapauteen sisältyy oikeus ilman lupaa perustaa yhdistys (...)
- sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa, vastaanottaa tietoja
- uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa

Tässä ryhmässä oli vapauden sisältöä kuvattu oikeudella, joka sisältyy siihen. Kyseiset vapaudet ehkä ovat hyvin abstrakteja, ja niiden sisältöä on haluttu tarkentaa. Ainoastaan *uskonnonvapauden* kohdalla ei ollut mainittu, että tarkempia säädöksiä sen käyttämisestä annetaan lailla, vaikka uskonnonvapaudesta on säädetty erikseen laki. Vastaava venäläinen kollokaatio on *включая право*, josta tarkemmin kohdassa 4.5.2.3.

4.6.2.3 VAPAUS + TURVATA

- on turvattu ammatillinen yhdistymisvapaus
- tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu

4.6.2.4 VAPAUS+ KÄYTTÄÄ

- Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla
- Tarkempia säännöksiä yhdistymisvapauden käyttämisestä annetaan lailla
- Tarkempia säännöksiä kokoontumisvapauden käyttämisestä annetaan lailla

Tämä on vastaava ilmaisu kuin 'säädetään lailla', jossa perustuslain tasoista säädöstä rajoitetaan laintasoisella säädöksellä, josta tarkemmin sivulla 38.

4.6.2.5 VAPAUS + MUUT VERBIT

- vapautta (ei saa) riistää
- vapaus järjestäytyä muiden etujen valvomiseksi

Molemmissa perustuslaeissa vapaus/свобода -lekseemeillä oli vähemmän esiintymiä kuin oikeus / право -lekseemeillä. Lisäksi oli huomattavaa, että

vapaus/ свобода- lekseemien yhteydessä ei kummassakaan kielessä viitattu julkisen vallan toimijoihin; eli lauseessa ei ollut sitä, mikä turvaisi tai takaisi vapauden, toisin kuin oikeus / право-ryhmissä (esimerkiksi PeL 22 tai VF PeL 19.2). Suomenkielisessä materiaalissa lekseemit *oikeus* ja *vapaus* eivät olleet kytköksissä toisiinsa, muuten kuin ryhmässä 4.6.2.2., joka kattaa tapaukset ‘oikeuteen sisältyy vapaus’. Venäjänkielisessä materiaalissa oli *oikeus* ja *vapaus* kytköksissä useammin toisiinsa lausekkeessa *права и свободы*.

4.7 СВОБОДА-ЛЕКСЕЕМИН КОЛЛОКАЦИИ

4.7.1. substantiivin kanssa

4.7.1.1. каждый

Каждому гарантируется свобода совести, свобода вероисповедания (...)

- Каждому гарантируется свобода мысли и слова
- Каждому гарантируется свобода литературного, художественного, научного и других видов творчества, преподавания

4.7.1.2. muut

- Свобода деятельности общественных объединений гарантируется.
- гарантируется свобода массовой информации

Свобода-lekseemi esiintyi yksinään materiaalissa vain kuusi kertaa. Suurin osa свобода -lekseemin esiintymiskerroista oli kollokaatioissa *права и свободы (гражданина и человека)*, jonka käännös olisi ‘kansalaisten perusoikeudet ja – vapaudet. Suomen kieleen on vakiintunut termi *perusoikeudet*, joka on myös Suomen perustuslain toisen luvun otsikkona. Tästä syystä olen katsonut, että *права и свободы* on право-lekseemin alaryhmä, enkä ole käsitellyt sitä erikseen.

Kun. свобода esiintyi yksinään, sen tarkoitteena oli Kozlovan ja Kutafinin määritelmän mukaisesti vakaumusta tai henkistä pääomaa (=yksilön sisäistä maailmaa) koskevat asiat ja se vastasi Suomen perustuslaissa olevaa 'vapaus' käsitettä. свобода -lekseemin kanssa esiintyi aina verbi *гарантировать(ся)*, jota vastaa suomen verbi *turvata* tai *taata*. Vähistä esiintymiskerroista huolimatta tämän lekseemin kollokaatiot voidaan jakaa silti kahteen eri alaryhmään: 1) каждый + свобода ja 2) muut.

Kahta poikkeusta lukuun ottamatta vapaus/ свобода -lekseemien semanttiset kentät olivat samat, ts. ne sääntelivät samanlaisia vapauksia. Poikkeukset olivat sellaisia, että Suomen perustuslaissa oleva *vapaus* oli ilmaistu oikeus lekseemeillä venäjänkielisessä materiaalissa. Nämä tapaukset koskivat yhdistymisvapautta ja liikkumisvapautta:

Jokaisella on yhdistymisvapaus (...) (PeL 13.2)

Каждый имеет право на объединение (...) (VF PeL 30.1)

Suomen kansalaisella ja maassa laillisesti oleskelevalla ulkomaalaisella on vapaus liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa (PeL 9.1)

Каждый кто законно находится на территории Российской Федерации, имеет право свободно передвигаться, выбирать место пребывания и жительства (VF PeL 27.1)

Venäjän perustuslain pykälässä 30.2 korostetaan, että ketään ei voi/ saa pakottaa liittymään tai toimimaan missään järjestössä, Kun taas Suomen perustuslaissa on vain todettu oikeus kuulua tai olla kuulumatta järjestöön. Ehkäpä syynä Venäjän perustuslain tiukempaan sääntelyyn on syynä se, että Neuvostoliiton aikana oli kansalaisilla pakko olla jäsenenä tietyissä järjestöissä, esimerkiksi koululaisten 'lokakuulaisina'. Molemmissa perustuslaeissa on mainittu oikeus ammattiyhdistystoimintaan, Suomessa laveammalla termillä *ammattillinen yhdistymisvapaus* kuin venäjässä, jossa oli käytetty termiä *профессиональные союзы* 'ammattiliitot'.

Tässä on vielä huomattavaa, että Venäjän perustuslaissa on säädetty erikseen kokoontumisvapaudesta, joka on rajattu koskemaan vain Venäjän Federaation kansalaisia.

Ehkä selitys eri termien käyttöön on löydettävissä Kozlovan ja Kutafinin oikeus-termin määritelmästä, jossa ‘oikeus’ on positiivista toimintaa, johon on esivallan “lupa”. Neuvostoliitossa (ja sitä ennenkin) kokoontumisvapaus oli tiukasti säänneltyä, eikä valtiosta riippumattomia yhdistyksiä sallittu. Tiukat passilait, jotka olivat perintöä 1800-luvulta, säätelivät ihmisten liikkumista ja asuinpaikan valintaa Neuvostoliitossa. Suomessa sisämaanpassipakko poistui jo autonomian aikana.

4.8 JULKISEN VALLAN KOLLOKAATIOT

4.8.1 Julkinen valta + substantiivi

4.8.1.1. Tehtävä- substantiivi

- Julkisen vallan *tehtävänä* on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua
- Julkisen vallan *tehtävänä* on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea

4.8.2 Julkinen valta + verbi

4.8.2.1 TURVATA

- Julkisen vallan on turvattava (...) jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä.
- Julkisen vallan on turvattava (...)jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvet ja edistettävä väestön terveyttä
- Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

4.8.2.2. HUOLEHTIA

- Julkisen vallan on huolehdittava maan sivistyksellisistä ja

yhteiskunnallisista tarpeista

- Julkisen vallan on huolehdittava työvoiman suojelusta

4.8.2.3 PYRKIÄ

- pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus työhön

- Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön

4.8.2.4. MUUT VERBIT

- Julkisen vallan on edistettävä työllisyyttä

- Julkisen vallan on myös tuettava mahdollisuuksia turvata

Julkiselle vallalle Suomen perustuslaissa asetetut tehtävät ja velvoitteet on suurimmassa osassa tapauksista ilmaistu kiteytyneellä verbiliitolla ‘on tehtävä jotakin’, jota Hakulinen ja Karlsson kutsuvat ”nesessiiviseksi liitoksi” (Hakulinen-Karlsson 1979: 234).

Julkisen vallan *on turvattava* jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut PeL 19:3 §

Toinen ilmaisutavoista on käyttää appositionrakennetta ‘tehtävänä’, joka on ilmaisuna vähemmän velvoittava kuin nesessiivirakenne.

Julkisen vallan *tehtävänä* on edistää jokaisen oikeutta asuntoon (...) PeL 19:4 §

Julkista valtaa velvoittavat verbit voidaan sitovuutensa / velvoittavuutensa puolesta jakaa kahteen: **pakottavat** (turvata, huolehtia) ja **edistävät** (edistää, tukea, pyrkiä) verbit.

Jos tarkastellaan perustuslakien velvoittavuutta perus- ja ihmisoikeuksien suhteen, niin Suomen perustuslaki antaa suoraan julkiselle vallalle velvoitteen:

Julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. (PeL 21§)

В Российской Федерации признаются и гарантируются права и свободы человека и гражданина согласно общепризнанным

принципам и нормам международного права и в соответствии с настоящей Конституцией. (VF PeL 17.1§)

Velvoite on aktiivinen toimintavelvoite, sillä julkisen vallan on huolehdittava myös siitä, että perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat käytännössä. Venäjän perustuslaissa mitään tahoja ei suoraan velvoiteta pitämään huolta niitten käytännön toteutumisesta. Venäjän federaation toimivaltaan kuuluu turvata ‘valtiollinen suoja’ (государственная защита) kansalais- ja ihmisoikeuksille. Valtiollisen suojan turvaaminen on määritelty Venäjän Federaation toimivaltaan, minkä tarkoituksena on taata oikeuksien ja vapauksien yhdenvertainen toteutuminen (KKRF s.147).

5.9. ”Julkisen vallan” kollokaatiot venäläisessä materiaalissa

5.9.1 Органы государственной власти и органы местного самоуправления, их должностные лица

-*обязаны* обеспечить каждому возможность ознакомления с документами и материалами (...)

–Решения и действия (бездействие) органов государственной власти и органов местного самоуправления (...) их должностных лиц могут быть обжалованы в суд.

5.9.2 Органы государственной власти и органы местного самоуправления

-поощряют жилищное строительство

- создают условия для осуществления права на жилище.

5.9.3 должностные лица

-Соккрытие должностными лицами фактов и обстоятельств, создающих угрозу для жизни или здоровья, влечет за собой ответственность(...)

5.9.4 Российская Федерация

-Российская Федерация устанавливает федеральные государственные стандарты, поддерживает различные формы образования и само образования

- Российская Федерация гарантирует своим гражданам защиту и покровительство за ее пределами

- Российская Федерация предоставляет политическое убежище иностранным гражданам и лицам без гражданства(...)
- В Российской Федерации признаются и гарантируются права и свободы человека и гражданина
- . В Российской Федерации не должны издаваться законы, отменяющие или умаляющие права и свободы человека и гражданина
- В Российской Федерации финансируются федеральные программы охраны и укрепления здоровья населения, принимаются меры по развитию государственной, (...) систем здравоохранения, поощряется (...)
- В Российской Федерации не допускается выдача государствам лиц, преследуемых за политическую убеждения (...)
- Государственная защита прав и свобод человека и гражданина в Российской Федерации гарантируется

5.9.5 государство

- Государство гарантирует равенство прав и свобод человека и гражданина независимо от пола (...)
- Государство обеспечивает потерпевшим доступ к правосудию и компенсацию причиненного ущерба.
- Достоинство личности охраняется государством..
- Каждый имеет право на возмещение государством вреда, (...)
- Материнство и детство, семья находятся под защитой государства

Tässä materiaalissa esiintyviä Venäjän federation ”julkisen vallan” toimijoita ei voinut jaotella samalla tavoin kuin suomenkielisessä materiaalissa esiintyviä. Venäjä on liittovaltio ja valtiomuodosta johtuen on kolmenlaisia julkisen vallan käyttäjiä: liittovaltion elimet, liittovaltiosubjektien elimet sekä paikallishallinnon elimet. *Органы государственной власти* ja *органы местного самоуправления* mainitaan siis aina erikseen, koska Venäjän federaation perustuslain 12 §:n mukaan paikallishallinnon elimet eivät kuulu valtiovallan elinten järjestelmään. Eri julkista valtaa käyttävien toimivalta on

määritelty erikseen perustuslaissa (71§ Venäjän federaation toimivaltaan kuuluvat asiat, 72§ Venäjän federaation ja sen subjektien yhteiseen toimivaltaan kuuluvat asiat ja 132 § paikallishallinnon elinten toimivalta). Paikallishallintoelinten itsenäisyys ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ne toimisivat valtion hallinnon ulkopuolella tai riippumatta siitä, vaikka niillä on oikeus järjestää toimintansa kompetenssinsa rajoissa.

Julkinen valta mainitaan suomalaisessa tekstissä kymmenen kertaa, ja se on lauseessa aina toimijana: se ketä velvoitetaan. Venäläisessä materiaalissa esiintyvät lauseen subjekteina *Органы государственной власти* ja *органы местного самоуправления* kolme kertaa, *государство* neljä; ja *должностное лицо* ja *Российская Федерация* molemmat kolme kertaa. Venäjän järjestelmässä on nähtävissä jako “valtioon” (*государство* ja *Российская Федерация*) ja “tosiasiallisiin toimijoihin” (*Органы государственной власти и органы местного самоуправления, должностное лицо*). Käsitteellä ’valtio’ (государство) on vähiten konkreettisia tehtäviä; sen pitää ’suojella, taata, turvata tai korvata’.

Lisäksi Российская Федерация mainitaan viisi kertaa prepositionaalissa, *в*-preposition kanssa. Edellä mainittuja tapauksia oli hankala määritellä, sen suhteen, että vastaavatko ne ’julkisen vallan’ käsitettä. Lauseissa on käytetty indefiniittis-persoonaista-ilmaisua (yhtä lausetta lukuun ottamatta), joka Mustajoen mukaan (1990: 92) tuo passiivirakennetta paremmin ja selvemmin esille sen, että toiminnalla on joku suorittaja, vaikka se jätetään mainitsematta. Olen ottanut edellä mainitut tapaukset mukaan julkinen valta – käsitteen vastineeksi, koska sisällöllisesti niissä on velvoitteita, joita voi vain julkinen valta asettaa tai toteuttaa.

В Российской Федерации признаются и гарантируются права и свободы человека и гражданина согласно общепризнанным принципам и нормам международного права и в соответствии с настоящей Конституцией (VF PeL 17:1)

Pakkoa ja velvollisuutta ilmaisevat leksikaaliset keinot Venäjän perustuslaissa ovat Pesosen (1995) mukaan *должен, обязан* ja *надлежит* ('Jkn pitää', 'jku on velvollinen' ja 'jkn kuuluu'), jotka ovat hänen mukaansa vakiintuneet lakikieleen. Juridisessa kielessä käskyä ei ilmaista imperatiivilla vaan indikatiivilla (Pesonen 1995: 39, 45)

Edellä mainituista pakkoa ja velvollisuutta ilmaisevista leksikaalisista keinoista on tässä materiaalissa käytetty julkisen vallan kanssa *должен* ja *обязан*:

В Российской Федерации *не должны* издаваться законы, отменяющие или умаляющие права и свободы человека и гражданина. (VF PeL 55:2)

Органы государственной власти и органы местного самоуправления, их должностные лица *обязаны* обеспечить каждому возможность ознакомления с документами и материалами, непосредственно затрагивающими его права и свободы, если иное не предусмотрено законом. (VF PeL 24:2)

Julkisen vallan toimijoiden velvoittavuus syntyy yleensä muista kielellistä lähteistä kuin em. lekseemien käytöstä. Muissa kuin edellä mainituissa tapauksissa velvoittavuus on ilmaistu indikatiivilla.

Aspekteista yleisempi oli imperfektiivinen aspekti, tempuksista preesens. Preesensmuotojen lisäksi käytettiin substantivoituneita verbejä (*возмещение, сокрытие*), kaksiaspektisia verbejä ja passiivin partisiipin preteritiä. Verbeistä tavallisimmin käytetty oli *гарантировать*, jonka vastineista suomalaisessa tekstissä esiintyi *turvata* tai *taata*.

Kummankin maan perustuslaissa on kielto karkottaa ulkomaalaista, jos hän täyttää tietyt ehdot. Lähtötilannetta katsotaan eri näkökulmasta: Suomen perustuslaissa sen maan olosuhteita, johon ulkomaalainen aiotaan karkottaa ja Venäjällä maan oman lainsäädännön kautta.

(...)Ulkomaalaista ei saa karkottaa, luovuttaa tai palauttaa, jos häntä tämän vuoksi uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu. (PL 9§)

В Российской Федерации не допускается выдача другим государствам лиц, преследуемых за политическое убеждения, а также за действия (или бездействие), не признаваемые в Российской Федерации преступлением (...) (VF PeL 63:2).

Suomen perustuslaki antaa mahdollisuuden ns. positiiviseen syrjintään, eli jonkin ryhmän asettamista hyväksyttävän syyn takia joissakin asioissa toista parempaan asemaan. Yleensä tällöin kysymys on jostain vähemmistöön liittyvästä oikeudesta tai etuudesta. Positiivista syrjintää on yleensä pidetty keinona suojella heikommassa asemassa olevaa ryhmää enemmistöön nähden. Venäjän perustuslaissa positiivinen syrjintä ei ole mahdollista. Perustuslaeissa syrjintäkieltoa katsotaan eri näkökannalta:

Ketään *ei saa* ilman hyväksyttävää syytä *asettaa* eri asemaan (...) syyn perusteella. (PeL 6.2§)

Государство гарантирует равенство прав и свобод человека и гражданина независимо от пола, расы, национальности, языка, происхождения, имущественного и должностного положения, места жительства, отношения к религии, убеждений, принадлежности к общественным объединениям, а также других обстоятельств. (VF PeL 19.2 §)

Suomen perustuslaki kieltää syrjimisen, muttei velvoita mitään tahoa erikseen, kun taas Venäjän perustuslaki toteaa, että valtio takaa yhdenvertaiset oikeudet, mutta toteavassa sävyssä (ks. Krylovan määritelmät lakikielestä).

5. LOPUKSI

Kollokaatioteoria soveltuu juridisen kielen tutkimiseen, koska juridinen kieli on usein konventunutta ja siten kollokaatiot ovat periaatteessa helposti löydettävissä. Kollokaatioteorian soveltamisen ongelmana oli, ettei ole vielä tehty suomenkielen mukaista jaottelua kollokaatioista. BBI:n mukainen kollokaatioiden ryhmittely, joka on tehty englannin kielen mukaan, ei näytä sopivan suomenkieliseen materiaaliin. BBI:n määritelmistä kollokaatioryhmistä vain yksi näyttää sopivan materiaalin ryhmittelyyn. Päädyin kuitenkin käyttämään BBI:n jaottelua, koska suomalaisissa kollokaatiotutkimuksissa sitä on käytetty.

Leksikaalisen kollokaation teorian soveltamisessa on hankaluutena se, että pääsanana (dominant word) löytäminen voi olla vaikeaa. Lisäksi, kuten huomasin tutkimani materiaalin perusteella, samaan lausekkeeseen kuuluvat lekseemit saattoivat hyvinkin kuulua useampaankin kollokaatorakenteeseen. Näissä tapauksissa oli kaksi vaihtoehtoa: joko jättää toinen mahdollinen kollokaatorakenne pois tai ottaa molemmat tapaukset mukaan kahteen eri kategoriaan. Päädyin jälkimmäiseen vaihtoehtoon, koska materiaalin pienuuden vuoksi joidenkin kollokaatioiden pois jättäminen olisi saattanut vääristää tuloksia.

Oikeuslingvistiikka on tieteen alana Suomessa vielä nuori, eikä siitä ole tehty paljon tutkimusta tai oppikirjoja. Tosin kollokaatioteoriassakaan ei ollut vielä tehty suomenkielistä jaottelua. Vankan teoriapohjan puuttuminen haittasi työtäni ja erityisesti kollokaatioiden ryhmiin jakaminen oli ongelmallista, koska ei ollut suomenkielistä kollokaatioryhmittelyä, johon olisi voinut tukeutua. Työssä käyttämäni ryhmittelyyn (tutkittava lekseemi + substantiivi ja tutkittava lekseemi + verbi) päädyin siksi, että ne olivat helpoimmin erottuvat ryhmät. Tutkimustulosten selvittäminen olisi ollut huomattavasti helpompaa, jos olisi voinut enemmän tukeutua teoreettisiin apuvälineisiin. Samalla kävi ilmi, että erilaisia lingvistisiä teorioita ei voi sinällään soveltaa

kielestä toiseen suoraan, vaan ne pitää aina 'lokalisoida' kunkin kielen erityispiirteet huomioon ottaen.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että tutkittavassa materiaalissa oli eroja kollokaatioiden suhteen, kuten jo hypoteesinä esitin. Nämä erot johtuivat sekä kielen rakenteen eroista että oikeusjärjestyksestä ja yhteiskunnallista eroista. Molemmissa tutkittavissa materiaaleissa 'oikeus' mainittiin useammin kuin 'vapaus'. Substantiivin osalta oli kollokaatioiden tutkiminen vaikeaa kummassakin kielessä, koska yksinään esiintyvät substantiivit olivat otsikoissa tai ne tulivat verbi + tutkittava lekseemi –ryhmissä analysoitua.

'Olla oikeus' oli yleisin verbikollokaatio 'oikeus' sanan kanssa.

Venäjänkielisessä materiaalissa oli tässä enemmän spesifioitu ryhmiä, jolle kuuluivat tietyt oikeudet. Kummassakin perustuslaissa ryhmässä 'olla oikeus + substantiivi olivat "oikeuden kohteet" (siihen mihin oli oikeus) osittain samoja: Molemmissa perustuslaeissa oli mainittu oikeus elämään, koskemattomuuteen, uskonnonharjoittamiseen ja opetukseen.

Venäjän perustuslaki on sääntelyssään yksityiskohtaisempi kuin Suomen. Yksityiskohtaisemmasta sääntelystä on esimerkkinä suhtautuminen omistusoikeuteen. Suomen perustuslaissa on vain maininta siitä, että "jokaisen omaisuus on turvattu"(PeL 15.1 §), kun taas Venäjän perustuslain pykälissä 35 ja 36 säännellään tarkemmin omistusoikeutta, ja niissä on eroteltu oikeus yksityisomaisuuteen sekä maanomistusoikeus.

Suomen perustuslaissa oli oikeuksia ja velvollisuuksia ilmaistu enemmän implisiittisesti, toisin sanoen se, mikä ei ole erikseen kielletty, on sallittua. Venäjän perustuslaissa oikeuksista ja vapauksista säädettiin tyhjentävämmin; kuten kokoontumis- ja yhdistymisvapautta sääntelevissä (VF PeL 30-31) lainkohdissa oli huomattavissa. Suomen perustuslaissa viitattiin vain *kokouksiin* ja *mielenosoituksiin* (PeL 13.1 §), mutta Venäjän perustuslaissa määriteltiin tarkemmin kokoontumisen laatu: *собрание, митинг, демонстрация, шествие* ja *пикетирование*.

Tutkimuksen tuloksena on merkillepantavaa, että tämän aineiston perusteella suomalaisessa juridisessa kielessä käytetään enemmän ns. sateenvarjotermejä, eli pyritään luomaan kaikenkattava yläkäsite. Esimerkkinä tästä suomalainen termi *vapautensa menettänyt*, joka venäjänkielessä joudutaan kääntämään aina kulloisenkin vapauden menetyksen syyn takia (*задержанный, заключенный под стражу, осужденный за преступление, Обвиняемый в совершении преступления*). Lisäksi Suomen perustuslain 10§ mainitaan ”kirjeen, puhelun tai muun luottamuksellisen viestin suojusta”, kun taas Venäjän perustuslaissa luetellaan tyhjentävämpi lista, siitä minkälaista viestintää luottamuksellisen viestinnän suoja koskee. ”право на тайну переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений” (VF Pel 23:2§).

Venäjän perustuslaki on laajempi kuin Suomen. Venäjän perustuslaissa on säännelty monista sellaisista asioista, joita Suomessa säännellään laintasoisilla säädöksillä. Yleensä Suomen perustuslaissa asia oli ilmaistu yleisellä tasolla ja sen jälkeen todettiin, että oikeuden tai vapauden käyttämisestä säädetään lailla. Toisaalta Venäjän perustuslaissa on säädöksiä asioista, jotka Suomessa on säännelty pelkästään laintasoisilla säädöksillä. Nämä säädökset koskivat pääasiassa vapautensa menettäneen oikeuksia ja oikeudenkäyntiprosessia.

Vertailevaa oikeuslingvististä perustutkimusta on suomen ja venäjän kielen välillä tehty hyvin vähän. Syitä on ehkä löydettävissä useita.

Oikeuslingvistiikka on Suomessa vielä suhteellisen tuore tutkimusala ja etenkin vertailevan oikeuslingvistisen tutkimuksen tärkeys ja merkitys kääntäjien ja tulkkien työn onnistumiselle on alettu ymmärtää vasta Suomen EU:n liittymisen jälkeen.

Toisena syynä on oikeuslingvistiikan vaatima ”monitieteisyys”, sillä siinä vaaditaan molempien osa-alueiden tuntemusta ja varsinkin kääntäjät ja lingvistit ovat enemmän halunneet keskittyä vain oman alansa hallitsemiseen ja opiskeluun. Kolmanneksi oikeuslingvistisen tutkimustyön ohjaaminen on

ehkä vaativampaa kuin pelkkään lingvistiseen tietoon keskittyvän, joten tutkimusten ohjauksessa saattaa olla puutteita.

Venäjän ja suomen kielten välillä kannattaisi tehdä laajempaan aineistoon perustuva tutkimus kollokaatioista, sillä siitä olisi apua esim. oikeustieteellisen sanakirjan laatimisessa, joka kieliparissa suomi-venäjä vielä puuttuu. Nykyisin ainoa oikeustieteellisiä termejä sisältävä sanakirja on Svetlana Bomanin ja Matti Honkasen teos: Liikejuriikan sanakirja ja asiakirjamallit (Tietosykli 1997).

LÄHTEET

- Aarnio, Aulis 1989:** *Laintulkinnan teoria*. WSOY, Helsinki
- Apala-Arlander, Terttu 1972:** *Yleislausekkeista –oikeussäännösten muotoamiseen ja soveltamiseen liittyviä kysymyksiä*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu. A-sarja N:o 98 .
- BBI= Benson, Benson & Ilson 1997:** *The BBI combinatorial dictionary of English*. Benjamins, Amsterdam.
- Čirkin, Veniamin 2000:** Reforma rossijskoj konstitucii: etapy i problemy. Obščestvennye nayki i sovremennost'. 2000:5, sivut 52-61.
- Dahlgren, Taina (toim.) 1997:** *Nations in Transition: Constitutional Development and Human Rights in Russia, Belarus and Ukraine*. Ihmisoikeusliitto ry:n julkaisusarja n:5. Helsinki university press, Helsinki.
- Eriksson, Lars D. 1999:** Oikeuden polyfonia. ks. Jyränki 1999: *Oikeuden kielet*.s. 36-41.
- Feldbrugge, F. J. M. 1993:***Russian Law: The end of the soviet system and the role of Law*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.
- Firth, J. R. 1957 :** *Papers in linguistics 1934-1951*. London
- Haarala, Risto 1981:** *Sanastotyön opas*. Kotimaisen kielten tutkimuskeskuksen julkaisu 16. VAPK, Helsinki
- Haavisto, Risto (toim.) 2000:** *Oikeusjärjestys 2000*. Osa I . Lapin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisusarja C 28, Rovaniemi.
- Hakulinen Auli & Karlsson Fred 1979:** *Nykysuomen lauseoppia*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 350, Helsinki.
- Hakulinen Auli & Ojanen Jussi 1976:** *Kielitieteen ja fonetiikan termistöä*. 2. painos. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 324, Helsinki.

Husa, Jaakko 1995: Venäjän uusi perustuslaki. Oikeus 1995:2., sivut 167-173. Suomen demokraattiset lakimiehet ry.

Hyysti, Tarja 1994: *Tekstien kääntäminen hermeneuttisen lähestymistavan kannalta Fritz Paepcken kirjoitusten valossa.* Pro Gradu –tutkielma. Tampereen Yliopisto, käännöstieteen laitos, saksan kääntäminen ja tulkkaus.

Iisa Katarina, Piehl Aino 1992: *Virkakielestä kaikkien kieleen.* Vapokustannus, Helsinki.

Ingo, Rune 1990: *Lähtökielestä kohdekieleen.* Johdatusta käännöstieteeseen. Wsoy, Helsinki.

Jyränki, Antero (toim.) 1999: *Oikeuden kielet.* Oikeus ja oikeudellinen ajattelu monikielisessä maailmassa. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Kokoomateostensarja B:7. Painotalo Gillot oy, Turku.

_____ 1989: *Lakien laki.* Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.

Kemppinen, Kullervo 1999: Lakikieli. Teoksessa: *Encyclopaedia iuridica fennica VII, oikeuden yleistieteet.* Suomalainen lakimiesyhdistys, Helsinki. Gummeruksen kirjapaino, Jyväskylä. s. 363-366.

Kinnunen, Tuija 1997: *Lakitekstien kääntäminen.* Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto, saksan kielen kääntäminen ja tulkkaus.

Kirkinen Heikki (toim.) 1984: *Venäjän ja Neuvostoliiton historia.* Otava, Helsinki.

Kivivuori Antti 1980: Mitä hyvältä lakitekstilä vaaditaan? Kielikello 2 / 1980. s. 9-11.

KKRF=Kommentarii k konstituciej Rossijskoj Federacii. ks. Okun'kov (et al)

KM2000 = Komiteanmietintö 1997:13 komittebetänkande:

Komiteanmietintö 1997:13 komittebetänkande: Perustuslaki 2000 grundlag. Oikeusministeriön julkaisuja. Edita, Helsinki.

KRFK= *Konstitucija Rossijkoj Federacii – kommentarii.* Pod redakciej Toporin, Baturin i Orehov. Juridiceskaja literatura, Moskva, 1994.

Krylova, O. A. 1979: *Osnovy funkcional'noj stilistiki russkogo jazyka posobie dlja filologov-inostrancev.* Russkij jazyk, Moskva.

Korkeakivi, Antti 1997: Implementing New rights in Russia. s. 7-39. Ks. Dahlgren 1997.

Kozlova & Kutafin (et al) 1996: *Gosudarstvennoje pravo Rossijkoj federacii.* Izd. Juridičeskaja literatura, Moskva.

Lainlaatijan opas 1996: *Lainlaatijan opas.* Oikeusministeriön julkaisuja. Edita, Helsinki.

Lehto, Leena 1999: Juridisten tekstien kääntämisen yleisistä ongelmista. ks. Jyränki 1999: *Oikeuden kielet.* s. 119-129.

_____ **1998:** Lakikielen kääntäminen. Teoksessa: *Encyclopaedia iuridica fennica VI, kansainväliset suhteet.* Suomalainen lakimiesyhdistys, Helsinki. Gummeruksen kirjapaino, Jyväskylä. s. 535-542.

_____ **1984:** Methodological Aspects of Legal Translation. Teoksessa: *CDEF 1984. Papers from the Conference of Departments of English in Finland* (toim. Tommola & Batterbee). Turun yliopiston englannin laitoksen julkaisuja 7, Turku.

Letto-Vanamo, Pia 1999: Oikeus ja kieli: nykyajan käsitteet -menneisyyden oikeus. ks. Jyränki 1999: *Oikeuden kielet.* s. 25-34.

_____ **(toim.) 1992:** *Suomen oikeushistorian pääpiirteet.* Sukuvallasta moderniin oikeuteen. Gaudeamus, Jyväskylän kirjapaino.

Lobanova, N. A. & Slesareva, I. P. 1988: *Učebnik russkogo jazyka dlja inostrannyh studentov-filologov.* Russkij Jazyk, Moskva.

Longman Dictionary of Contemporary English 1995: *Longman Dictionary of Contemporary English.* 3rd Edition. Longman Dictionaries, London.

Mattila, Heikki E. S. 2002: *Vertaileva oikeuslingvistiikka*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.

_____ **2000:** Oikeuslingvistikka. Teoksessa: Risto Haavisto (toim.) 2000: *Oikeusjärjestys 2000*. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja Sarja C, Rovaniemi. s.35-100.

_____ **1999a:** Oikeuslingvistiikka. Teoksessa: *Encyclopaedia iuridica fennica VII, oikeuden yleistieteet*. Suomalainen lakimiesyhdistys. Gummerus Oy, Jyväskylä. s. 770-775.

_____ **1999b:** Oikeusvertailun lingvistiset hankaluudet. ks. Jyränki 1999: *Oikeuden kielet*. s. 107-118.

_____ **1997:** Oikeuslingvistiikka oppiaineena. Teoksessa: *Juhlajulkaisu Aulis Aarnio. Oikeustiede-Jurisprudentia XXX*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen vuosikirja 1997. Gummerus oy, Jyväskylä.

Mustajoki Arto & Niemensivu Helena 1990 : *Venäjän kielen vaikeuksia*. 3. painos. yliopistopaino, Helsinki.

Mäenpää, Olli 2003: *Hallinto-oikeus*. 4. laitos. Wsoy lakitieto, Porvoo.

Niemi, Matti Ilmari 1996: *Hohfield ja oikeuksien analyysi*. Käsiteparit ja niiden tulkintoja osana analyttisen oikeusteorian perintöä. Lapin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. sarja B /26. Panderta oy, Rovaniemi.

Nieminen, Liisa (toim.) 1999: *Perusoikeudet Suomessa*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.

Okun'kov, J. (et al) 1995: *Kommentarij k konstitucii Rossijkoj federacii*. Izd. BEK, Moskva.

Ožegov, S. I. & Švedova, N. J. 1995: *Tolkovyj slovar' ruskogo jazyka*. Rossijskaja akademija nauk, Institut ruskogo jazyka. 3-je izdanije, AZ", Moskva.

Pajula, Paavo 1960: *Suomalaisen lakikielen historia pääpiirtettäin*. WSOY, Porvoo.

Pesonen, Aila 1995: Velvollisuuden ja pakon ilmaisukeinoista Venäjän Federaation perustuslaissa. Vallan kieli – kielen valta –seminaari 13. - 14. 10. 1995, Helsinki. Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti.

Piehl, Iisa 1992: *Virkakielestä kaikkien kieleen*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 67. VAPK-kustannus, Helsinki.

PeL= Suomen perustuslaki

Rozental', D. E. (et al) 1994: *Spravočnik po pisaniju, proznoseniju, literaturnomu redaktirovaniniju*. Moskovskovskaja meždunarodnaja škola perevodčikov, Moskva.

Solja, Terhi 1992: *Tuomioiden ja päätösten kielen luettavuudesta ja ymmärrettävyydestä*. Tampereen raastuvanoikeuden 1. osasto. Suomen kielen pro gradu –työ, Tampereen yliopisto.-

SKP= Suomen kielen perussanakirja.

Suomen kielen perussanakirja 1994: *Suomen kielen perussanakirja*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja. Painatuskeskus, Helsinki.

Tihomirov, J. A. 1995: *Publičnoje pravo*. Učebnik. Izd. Bek, Moskva.

Tyynilä, Markku 1992: Valtiosäännön ja keskeisten valtioelinten historiaa. ks. Letto-Vanamo 1992: *Suomen oikeushistorian pääpiirteet*. s. 129-149.

VF PeL= Venäjän federaation perustuslaki

WWW-sivut:

YK:n Ihmisoikeuksien julistus venäjäksi (Всеобщая декларация прав человека): <http://www.un.org/russian/document/declarat/declarat.htm#>.

Viittauspäivä 20.11.2005

Sähköpostiviestit:

Rune Ingo 17.1. 2001

Hannu Tommola 10.1. 2006

Liitteet

Suomen perustuslain 2. luku

2 luku

Perusoikeudet

6 § Yhdenvertaisuus

Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä.

Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Sukupuolten tasa-arvoa edistetään yhteiskunnallisessa toiminnassa sekä työelämässä, erityisesti palkkauksesta ja muista palvelussuhteen ehdoista määrättäessä, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään.

7 § Oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen

Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.

Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.

8 § Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate

Ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, jota ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi.

Rikoksesta ei saa tuomita ankarampaa rangaistusta kuin tekohetkellä on laissa säädetty.

9 § Liikkumisvapaus

Suomen kansalaisella ja maassa laillisesti oleskelevalla ulkomaalaisella on vapaus liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa.

Jokaisella on oikeus lähteä maasta. Tähän oikeuteen voidaan lailla säätää välttämättömiä rajoituksia oikeudenkäynnin tai rangaistuksen täytäntöönpanon varmistamiseksi taikka maanpuolustusvelvollisuuden täyttämisen turvaamiseksi.

Suomen kansalaista ei saa estää saapumasta maahan, karkottaa maasta eikä vastoin tahtoaan luovuttaa tai siirtää toiseen maahan.

Ulkomaalaisen oikeudesta tulla Suomeen ja oleskella maassa säädetään lailla. Ulkomaalaista ei saa karkottaa, luovuttaa tai palauttaa, jos häntä tämän vuoksi uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu.

10 § Yksityiselämän suoja

Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla.

Kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton.

Lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Lailla voidaan säätää lisäksi välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana.

11 § Uskonnon ja omantunnon vapaus

Jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus.

Uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.

12 § Sananvapaus ja julkisuus

Jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia.

Viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.

13 § Kokoontumis- ja yhdistymisvapaus

Jokaisella on oikeus lupaa hankkimatta järjestää kokouksia ja mielenosoituksia sekä osallistua niihin.

Jokaisella on yhdistymisvapaus. Yhdistymisvapauteen sisältyy oikeus ilman lupaa perustaa yhdistys, kuulua tai olla kuulumatta yhdistykseen ja osallistua yhdistyksen toimintaan. Samoin on turvattu ammatillinen yhdistymisvapaus ja vapaus järjestäytyä muiden etujen valvomiseksi.

Tarkempia säännöksiä kokoontumisvapauden ja yhdistymisvapauden käyttämisestä annetaan lailla.

14 § Vaali- ja osallistumisoikeudet

Jokaisella Suomen kansalaisella, joka on täyttänyt kahdeksantoista vuotta, on oikeus äänestää valtiollisissa vaaleissa ja kansanäänestyksessä.

Vaalikelpoisuudesta valtiollisissa vaaleissa on voimassa, mitä siitä erikseen säädetään tässä perustuslaissa.

Jokaisella Suomen kansalaisella ja maassa vakinaisesti asuvalla ulkomaalaisella, joka on täyttänyt kahdeksantoista vuotta, on oikeus äänestää kunnallisvaaleissa ja kunnallisessa kansanäänestyksessä sen mukaan kuin lailla säädetään. Oikeudesta muutoin osallistua kuntien hallintoon säädetään lailla.

Julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon.

15 § Omaisuu den suoja

Jokaisen omaisuus on turvattu.

Omaisuu den pakkolunastuksesta yleiseen tarpeeseen täyttä korvausta vastaan säädetään lailla.

16 § Sivistykselliset oikeudet

Jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Oppivelvollisuudesta säädetään lailla.

Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykyjensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä.

Tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu.

17 § Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin

Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi.

Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen

väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.

18 § Oikeus työhön ja elinkeinovapaus

Jokaisella on oikeus lain mukaan hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Julkisen vallan on huolehdittava työvoiman suojelusta.

Julkisen vallan on edistettävä työllisyyttä ja pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus työhön. Oikeudesta työllistävään koulutukseen säädetään lailla.

Ketään ei saa ilman lakiin perustuvaa syytä erottaa työstä.

19 § Oikeus sosiaaliturvaan

Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.

Lailla taataan jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella.

Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvet ja edistettävä väestön terveyttä.

Julkisen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu.

Julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä.

20 § Vastuu ympäristöstä

Vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille.

Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.

21 § Oikeusturva

Jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

22 § Perusoikeuksien turvaaminen

Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

23 § Perusoikeudet poikkeusoloissa

Perusoikeuksista voidaan säätää lailla sellaisia tilapäisiä poikkeuksia, jotka ovat välttämättömiä Suomeen kohdistuvan aseellisen hyökkäyksen samoin kuin vakavuudeltaan aseelliseen hyökkäykseen lain mukaan rinnastettavien, kansakuntaa uhkaavien poikkeusolojen aikana ja jotka ovat Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisia.

Venäjän Federaation perustuslain 2. luku

Глава 2. Права и свободы человека и гражданина

Статья 17

1. В Российской Федерации признаются и гарантируются права и свободы

человека и гражданина согласно общепризнанным принципам и нормам международного права и в соответствии с настоящей Конституцией.

2. Основные права и свободы человека неотчуждаемы и принадлежат каждому от рождения.

3. Осуществление прав и свобод человека и гражданина не должно нарушать права и свободы других лиц.

Статья 18

Права и свободы человека и гражданина являются непосредственно действующими. Они определяют смысл, содержание и применение законов, деятельность законодательной и исполнительной власти, местного самоуправления и обеспечиваются правосудием.

Статья 19

1. Все равны перед законом и судом.

2. Государство гарантирует равенство прав и свобод человека и гражданина независимо от пола, расы, национальности, языка, происхождения, имущественного и должностного положения, места жительства, отношения к религии, убеждений, принадлежности к общественным объединениям, а также других обстоятельств. Запрещаются любые формы ограничения прав граждан по признакам социальной, расовой, национальной, языковой или религиозной принадлежности.

3. Мужчина и женщина имеют равные права и свободы и равные возможности для их реализации.

Статья 20

1. Каждый имеет право на жизнь.

2. Смертная казнь впредь до ее отмены может устанавливаться федеральным законом в качестве исключительной меры наказания за особо тяжкие преступления против жизни при предоставлении обвиняемому права на рассмотрение его дела судом с участием присяжных заседателей.

Статья 21

1. Достоинство личности охраняется государством. Ничто не может быть основанием для его умаления.

2. Никто не должен подвергаться пыткам, насилию, другому жестокому или унижающему человеческое достоинство обращению или наказанию. Никто не может быть без добровольного согласия подвергнут медицинским, научным или иным опытам.

Статья 22

1. Каждый имеет право на свободу и личную неприкосновенность.

2. Арест, заключение под стражу и содержание под стражей допускаются только по судебному решению. До судебного решения лицо не может быть подвергнуто задержанию на срок более 48 часов.

Статья 23

1. Каждый имеет право на неприкосновенность частной жизни, личную и семейную тайну, защиту своей чести и доброго имени.

2. Каждый имеет право на тайну переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений. Ограничение этого права допускается только на основании судебного решения.

Статья 24

1. Сбор, хранение, использование и распространение информации о частной жизни лица без его согласия не допускаются.

2. Органы государственной власти и органы местного самоуправления, их должностные лица обязаны обеспечить каждому возможность ознакомления с документами и материалами, непосредственно затрагивающими его права и свободы, если иное не предусмотрено законом.

Статья 25

Жилище неприкосновенно. Никто не вправе проникать в жилище против воли проживающих в нем лиц иначе как в случаях, установленных федеральным законом, или на основании судебного решения.

Статья 26

1. Каждый вправе определять и указывать свою национальную принадлежность. Никто не может быть принужден к определению и указанию своей национальной принадлежности.

2. Каждый имеет право на пользование родным языком, на свободный выбор языка общения, воспитания, обучения и творчества.

Статья 27

1. Каждый, кто законно находится на территории Российской Федерации, имеет право свободно передвигаться, выбирать место пребывания и жительства.

2. Каждый может свободно выезжать за пределы Российской Федерации. Гражданин Российской Федерации имеет право беспрепятственно возвращаться в Российскую Федерацию.

Статья 28

Каждому гарантируется свобода совести, свобода вероисповедания, включая право исповедовать индивидуально или совместно с другими любую религию или не исповедовать никакой, свободно выбирать, иметь и распространять религиозные и иные убеждения и действовать в

соответствии с ними.

Статья 29

1. Каждому гарантируется свобода мысли и слова.
2. Не допускаются пропаганда или агитация, возбуждающие социальную, расовую, национальную или религиозную ненависть и вражду. Запрещается пропаганда социального, расового, национального, религиозного или языкового превосходства.
3. Никто не может быть принужден к выражению своих мнений и убеждений или отказу от них.
4. Каждый имеет право свободно искать, получать, передавать, производить и распространять информацию любым законным способом. Перечень сведений, составляющих государственную тайну, определяется федеральным законом.
5. Гарантируется свобода массовой информации. Цензура запрещается.

Статья 30

1. Каждый имеет право на объединение, включая право создавать профессиональные союзы для защиты своих интересов. Свобода деятельности общественных объединений гарантируется.
2. Никто не может быть принужден к вступлению в какое-либо объединение или пребыванию в нем.

Статья 31

Граждане Российской Федерации имеют право собираться мирно, без оружия, проводить собрания, митинги и демонстрации, шествия и пикетирование.

Статья 32

1. Граждане Российской Федерации имеют право участвовать в управлении делами государства как непосредственно, так и через своих представителей.
2. Граждане Российской Федерации имеют право избирать и быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления, а также участвовать в референдуме.
3. Не имеют права избирать и быть избранными граждане, признанные судом недееспособными, а также содержащиеся в местах лишения свободы по приговору суда.
4. Граждане Российской Федерации имеют равный доступ к государственной службе.
5. Граждане Российской Федерации имеют право участвовать в

отправлении правосудия.

Статья 33

Граждане Российской Федерации имеют право обращаться лично, а также направлять индивидуальные и коллективные обращения в государственные органы и органы местного самоуправления.

Статья 34

1. Каждый имеет право на свободное использование своих способностей и имущества для предпринимательской и иной не запрещенной законом экономической деятельности.

2. Не допускается экономическая деятельность, направленная на монополизацию и недобросовестную конкуренцию.

Статья 35

1. Право частной собственности охраняется законом.

2. Каждый вправе иметь имущество в собственности, владеть, пользоваться и распоряжаться им как единолично, так и совместно с другими лицами.

3. Никто не может быть лишен своего имущества иначе как по решению суда. Принудительное отчуждение имущества для государственных нужд может быть произведено только при условии предварительного и равноценного возмещения.

4. Право наследования гарантируется.

Статья 36

1. Граждане и их объединения вправе иметь в частной собственности землю.

2. Владение, пользование и распоряжение землей и другими природными ресурсами осуществляются их собственниками свободно, если это не наносит ущерба окружающей среде и не нарушает прав и законных интересов иных лиц.

3. Условия и порядок пользования землей определяются на основе федерального закона.

Статья 37

1. Труд свободен. Каждый имеет право свободно распоряжаться своими способностями к труду, выбирать род деятельности и профессию.

2. Принудительный труд запрещен.

3. Каждый имеет право на труд в условиях, отвечающих требованиям безопасности и гигиены, на вознаграждение за труд без какой бы то ни

было дискриминации и не ниже установленного федеральным законом минимального размера оплаты труда, а также право на защиту от безработицы.

4. Признается право на индивидуальные и коллективные трудовые споры с использованием установленных федеральным законом способов их разрешения, включая право на забастовку.

5. Каждый имеет право на отдых. Работающему по трудовому договору гарантируются установленные федеральным законом продолжительность рабочего времени, выходные и праздничные дни, оплачиваемый ежегодный отпуск.

Статья 38

1. Материнство и детство, семья находятся под защитой государства.

2. Забота о детях, их воспитание - равное право и обязанность родителей.

3. Трудоспособные дети, достигшие 18 лет, должны заботиться о нетрудоспособных родителях.

Статья 39

1. Каждому гарантируется социальное обеспечение по возрасту, в случае болезни, инвалидности, потери кормильца, для воспитания детей и в иных случаях, установленных законом.

2. Государственные пенсии и социальные пособия устанавливаются законом.

3. Поощряются добровольное социальное страхование, создание дополнительных форм социального обеспечения и благотворительность.

Статья 40

1. Каждый имеет право на жилище. Никто не может быть произвольно лишен жилища.

2. Органы государственной власти и органы местного самоуправления поощряют жилищное строительство, создают условия для осуществления права на жилище.

3. Малоимущим, иным указанным в законе гражданам, нуждающимся в жилище, оно предоставляется бесплатно или за доступную плату из государственных, муниципальных и других жилищных фондов в соответствии с установленными законом нормами.

Статья 41

1. Каждый имеет право на охрану здоровья и медицинскую помощь. Медицинская помощь в государственных и муниципальных учреждениях здравоохранения оказывается гражданам бесплатно за счет средств

соответствующего бюджета, страховых взносов, других поступлений.

2. В Российской Федерации финансируются федеральные программы охраны и укрепления здоровья населения, принимаются меры по развитию государственной, муниципальной, частной систем здравоохранения, поощряется деятельность, способствующая укреплению здоровья человека, развитию физической культуры и спорта, экологическому и санитарно-эпидемиологическому благополучию.

3. Соккрытие должностными лицами фактов и обстоятельств, создающих угрозу для жизни и здоровья людей, влечет за собой ответственность в соответствии с федеральным законом.

Статья 42

Каждый имеет право на благоприятную окружающую среду, достоверную информацию о ее состоянии и на возмещение ущерба, причиненного его здоровью или имуществу экологическим правонарушением.

Статья 43

1. Каждый имеет право на образование.

2. Гарантируются общедоступность и бесплатность дошкольного, основного общего и среднего профессионального образования в государственных или муниципальных образовательных учреждениях и на предприятиях.

3. Каждый вправе на конкурсной основе бесплатно получить высшее образование в государственном или муниципальном образовательном учреждении и на предприятии.

4. Основное общее образование обязательно. Родители или лица, их заменяющие, обеспечивают получение детьми основного общего образования.

5. Российская Федерация устанавливает федеральные государственные образовательные стандарты, поддерживает различные формы образования и самообразования.

Статья 44

1. Каждому гарантируется свобода литературного, художественного, научного, технического и других видов творчества, преподавания. Интеллектуальная собственность охраняется законом.

2. Каждый имеет право на участие в культурной жизни и пользование учреждениями культуры, на доступ к культурным ценностям.

3. Каждый обязан заботиться о сохранении исторического и культурного наследия, беречь памятники истории и культуры.

Статья 45

1. Государственная защита прав и свобод человека и гражданина в Российской Федерации гарантируется.

2. Каждый вправе защищать свои права и свободы всеми способами, не запрещенными законом.

Статья 46

1. Каждому гарантируется судебная защита его прав и свобод.

2. Решения и действия (или бездействие) органов государственной власти, органов местного самоуправления, общественных объединений и должностных лиц могут быть обжалованы в суд.

3. Каждый вправе в соответствии с международными договорами Российской Федерации обращаться в межгосударственные органы по защите прав и свобод человека, если исчерпаны все имеющиеся внутригосударственные средства правовой защиты.

Статья 47

1. Никто не может быть лишен права на рассмотрение его дела в том суде и тем судьей, к подсудности которых оно отнесено законом.

2. Обвиняемый в совершении преступления имеет право на рассмотрение его дела судом с участием присяжных заседателей в случаях, предусмотренных федеральным законом.

Статья 48

1. Каждому гарантируется право на получение квалифицированной юридической помощи. В случаях, предусмотренных законом, юридическая помощь оказывается бесплатно.

2. Каждый задержанный, заключенный под стражу, обвиняемый в совершении преступления имеет право пользоваться помощью адвоката (защитника) с момента соответственно задержания, заключения под стражу или предъявления обвинения.

Статья 49

1. Каждый обвиняемый в совершении преступления считается невиновным, пока его виновность не будет доказана в предусмотренном федеральным законом порядке и установлена вступившим в законную силу приговором суда.

2. Обвиняемый не обязан доказывать свою невиновность. 3. Неустранимые сомнения в виновности лица толкуются в пользу обвиняемого.

Статья 50

1. Никто не может быть повторно осужден за одно и то же преступление.

2. При осуществлении правосудия не допускается использование

доказательств, полученных с нарушением федерального закона.

3. Каждый осужденный за преступление имеет право на пересмотр приговора вышестоящим судом в порядке, установленном федеральным законом, а также право просить о помиловании или смягчении наказания.

Статья 51

1. Никто не обязан свидетельствовать против себя самого, своего супруга и близких родственников, круг которых определяется федеральным законом.

2. Федеральным законом могут устанавливаться иные случаи освобождения от обязанности давать свидетельские показания.

Статья 52

Права потерпевших от преступлений и злоупотреблений властью охраняются законом. Государство обеспечивает потерпевшим доступ к правосудию и компенсацию причиненного ущерба.

Статья 53

Каждый имеет право на возмещение государством вреда, причиненного незаконными действиями (или бездействием) органов государственной власти или их должностных лиц.

Статья 54

1. Закон, устанавливающий или отягчающий ответственность, обратной силы не имеет.

2. Никто не может нести ответственность за деяние, которое в момент его совершения не признавалось правонарушением. Если после совершения правонарушения ответственность за него устранена или смягчена, применяется новый закон.

Статья 55

1. Перечисление в Конституции Российской Федерации основных прав и свобод не должно толковаться как отрицание или умаление других общепризнанных прав и свобод человека и гражданина.

2. В Российской Федерации не должны издаваться законы, отменяющие или умаляющие права и свободы человека и гражданина.

3. Права и свободы человека и гражданина могут быть ограничены федеральным законом только в той мере, в какой это необходимо в целях защиты основ конституционного строя, нравственности, здоровья, прав и законных интересов других лиц, обеспечения обороны страны и безопасности государства.

Статья 56

1. В условиях чрезвычайного положения для обеспечения безопасности граждан и защиты конституционного строя в соответствии с федеральным

конституционным законом могут устанавливаться отдельные ограничения прав и свобод с указанием пределов и срока их действия.

2. Чрезвычайное положение на всей территории Российской Федерации и в ее отдельных местностях может вводиться при наличии обстоятельств и в порядке, установленных федеральным конституционным законом.

3. Не подлежат ограничению права и свободы, предусмотренные статьями 20, 21, 23 (часть 1), 24, 28, 34 (часть 1), 40 (часть 1), 46-54 Конституции Российской Федерации.

Статья 57

Каждый обязан платить законно установленные налоги и сборы. Законы, устанавливающие новые налоги или ухудшающие положение налогоплательщиков, обратной силы не имеют.

Статья 58

Каждый обязан сохранять природу и окружающую среду, бережно относиться к природным богатствам.

Статья 59

1. Защита Отечества является долгом и обязанностью гражданина Российской Федерации.

2. Гражданин Российской Федерации несет военную службу в соответствии с федеральным законом.

3. Гражданин Российской Федерации в случае, если его убеждениям или вероисповеданию противоречит несение военной службы, а также в иных установленных федеральным законом случаях имеет право на замену ее альтернативной гражданской службой.

Статья 60

Гражданин Российской Федерации может самостоятельно осуществлять в полном объеме свои права и обязанности с 18 лет.

Статья 61

1. Гражданин Российской Федерации не может быть выслан за пределы Российской Федерации или выдан другому государству.

2. Российская Федерация гарантирует своим гражданам защиту и покровительство за ее пределами.

Статья 62

1. Гражданин Российской Федерации может иметь гражданство иностранного государства (двойное гражданство) в соответствии с федеральным законом или международным договором Российской Федерации.

2. Наличие у гражданина Российской Федерации гражданства иностранного государства не умаляет его прав и свобод и не освобождает от обязанностей, вытекающих из российского гражданства, если иное не предусмотрено федеральным законом или международным договором Российской Федерации.

3. Иностранцы граждане и лица без гражданства пользуются в Российской Федерации правами и несут обязанности наравне с гражданами Российской Федерации, кроме случаев, установленных федеральным законом или международным договором Российской Федерации.

Статья 63

1. Российская Федерация предоставляет политическое убежище иностранным гражданам и лицам без гражданства в соответствии с общепризнанными нормами международного права.

2. В Российской Федерации не допускается выдача другим государствам лиц, преследуемых за политические убеждения, а также за действия (или бездействие), не признаваемые в Российской Федерации преступлением. Выдача лиц, обвиняемых в совершении преступления, а также передача осужденных для отбывания наказания в других государствах осуществляются на основе федерального закона или международного договора Российской Федерации.

Статья 64

Положения настоящей главы составляют основы правового статуса личности в Российской Федерации и не могут быть изменены иначе как порядке, установленном настоящей Конституцией.

Резюме

В данной работе рассматриваются коллокации в Конституциях Российской Федерации и Финляндии и исследуются и сравниваются лексемы *право, свобода и публичная власть*, в том виде как они встречаются в корпусе, касающемся прав человека. Материалом данного исследования служит финская и российская юридическая и лингвистическая литература и Конституции Финляндии и Российской Федерации. Этот корпус был выбран потому, что аутентичные юридические тексты, которые обращаются к данной теме, было трудно найти. Переведенные тексты, на пример международные договоры, были бы под рукой.

Теория исследования, выбранная для данной работы, является правовой лингвистикой. Для начала финская и российская конституция исследуются отдельно, с помощью метода "коллокация". Под понятие коллокации подводятся характерные, часто встречающиеся сочетания слов, чье появление рядом друг с другом основывается на регулярном характере взаимного ожидания и задается не грамматическими, а чисто семантическими факторами. Поскольку к термину *коллокация* является спорным в лингвистике, в четвертой главе представляются различные теории и классификации, касающиеся коллокации как единицы языка. Данная работа имеет междисциплинарный характер, так как юридический язык недоступно, если пользователь языка не имеет знания и о юриспруденции и лингвистике.

В первой главе формулируются цели и задачи работы. Вторая глава предлагает краткий обзор юридической лингвистики. В третьей главе рассматриваются особенности юридического языка как на финском так и на русском языке и отношение юридического языка к окружающему миру и праву. В четвертой главе описываются метод и результаты исследования. Заключительная глава содержит в себе краткие выводы данного исследования.

Юридический язык

В данном исследовании используется термин *юридический язык*. Юридический язык является одним из специальных языков. Naarala (1980: 11) считает, что основой специального языка является общеупотребительный язык, но в нем есть особая терминология, синтаксис и стиль. Юридический язык не отличается от общеупотребительного языка по грамматике, а более значительная разница существует в отрасли терминологии. В терминах, используемых в юриспруденции, может происходить т.н. *семантическое расширение или сужение*. Это означает то, что понятия данного термина или его семантическое поле могут различаться от его понятия, известного среди пользователей общеупотребительного языка. А адресатами юридических текстов являются как специалисты, так и все граждане.

Характер и использование юридического языка ставит ему особые требования: он должен быть точным, однозначным и безличным.

Юридический язык отличается от других специальных языков тем, что у юридических терминов нет денотата в физической действительности, потому что они выражают абстрактные понятия и связи между ними.

Финский юридический язык можно критиковать за то, что он невразумительный, архаичный и в нем встречаются сложные предложения.

В русском языке не существует понятия 'юридический язык', в речи используется официально-деловой стиль. Под понятием *официально-делового стиля* понимается стиль официального и делового общения. Лобанова и Слесарева (1988: 182-183) определяют, что для этого стиля свойственны: стандартизованность, точность, императивность, неличный и констатирующий характер изложения.

Правовая лингвистика

Правовая лингвистика – это совокупность всех методов и результатов исследований, которые касаются вопросов связи языка и правовых норм, и отвечают требованиям современной лингвистики.

Юридические понятия всегда имеют тесную связь с определенной культурой, историей, обществом, правовой системой, политикой, и.т.д., и их невозможно рассматривать отдельно от этого фона.

Правовая лингвистика изучает развитие, особенность и использование юридического языка (Mattila 1999a: 770). Исследование может быть сосредоточено на лексической семантике, морфологии, истории языка или социолингвистике. В отличие от специальных областей, как, например, техники, где термины обозначают конкретные предметы и могут быть изображены, по крайней мере, графически, что позволяет достаточно легко определить содержание понятия и соотнести понятие с его языковым обозначением, юридический язык выражает абстрактные понятия и связи между ними.

Коллокация

Четкой границы между идиомами, фразеологизмами, метафорой и коллокациями не существуют. Коллокация – устойчивое сочетание слов, не представляющее смысловой единицы (как оборот речи), но часто встречающееся в речи (существительные, глаголы, прилагательные, и т.д.). В языкознании можно выделить тесные к нему понятия *Идиома*, *фразеологизм* и *метафора*. *Идиома* - оборот речи, значение которого не определяется отдельными значениями входящих в него слов. *Фразеологизм* - устойчивое словосочетание, значение которого невидимо из значений составляющих его компонентов. Под понятием *Метафора* понимается, что он троп, перенесение свойств одного предмета (явления) на другой на основании признака, общего или сходного для обоих сопоставляемых членов.

В словаре The BBI combinatory dictionary of English: a Guide to Word combinations (Benson, Benson & Ilson 1997) представлены восемь грамматических и семь лексических категорий коллокации. Это разделение служит основой в данной работе.

Исследование

В Исследовании был совершен поиск с заданным интервалом (пять слов с обеих сторон) между ключевыми словами. В качестве ключевых слов были избраны лексемы: право/*oikeus*, свобода/ *vapaus* и ” публичная власть”/ *julkinen valta*. Данные слова не были выбраны по частоте, а потому, что они являются основными понятиями юридического языка.

Поиск по лемме означает, что результат сравнения слов документов и запросов признается положительным при наличии в документе любой формы слова из запроса, что обеспечивается механизмом лемматизации. В качестве сочетаемого слова могут выступить глагол, существительные, прилагательное или наречие.

В данной работе материалом исследования являлись коллокации, которые могут состоять либо из сочетаемости исследуемой леммы + глагола или исследуемой леммы + существительные. Из этих поисков можно сделать вывод, что самая большая распространенность, в обоих языках, была с лексемам *oikeus/право*. Право появилось и в русском и в финском материале чаще всего в

высказывании *иметь право на что/olla oikeus johonkin*. На русском материале можно было заметить, что лексемы свобода и право имели более тесную связь, чем в финском языке. Например, в русскоязычном тексте встречалось выражение 'права и свобода', которого не существовало в финскоязычном тексте. А также следует подчеркнуть, что в Конституции Финляндии достаточно широко используются *родовые понятия*, примером, которых может служить термин *julkinen valta*. Под понятием *julkinen valta* в финской юриспруденции понимаются все органы публичной власти, которые имеют власть, установленную им законодательством. В российской конституции было каждый раз обозначено кого данной закон обязывает: органы государственной власти, органы местного самоуправления, их должностных лиц.

Это исследование было только "скромной попыткой" взглянуть на правовую лингвистику и коллокации. Надеемся, что оно не останется последним.